

SZÖLLŐSI GÁBOR

Hogy fogalmunk legyen róla...

A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben

A veszélyeztetettség nemzetközi definiálása. Az USA mint sokszínű példa. A definiálás céljai: politikai érvelés, jogi szabályozás, szociálpolitikai tervezés, az egyes ügyek kezelése és az ellátótevékenység szervezése.

1. Miért figyeljünk oda a veszélyeztetettség külföldi értelmezéseire?

Hazánkban veszélyeztetettségnek nevezik a gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzeteket. A kategóriát a jogszabály mindig is nagyon általános formában határozta meg, és a tudomány oldaláról is kevés kísérletet tettek a jelenség értelmezésére. Az 1997-es gyermekvédelmi törvény hatályba lépését követően a korábbinál is hangsúlyosabbá vált a szakembereknek az a panasza, hogy nem egyértelmű, mikor kell a gyermeket veszélyeztetettnek tekinteni. Ennek oka – a fogalom örökölt tisztázatlanságán túl – az az új körülmény, hogy a reform módosította a gyermekvédelem céljait, eszközeit és a gyermekvédelemben részt vevő szakemberek körét.

Az alábbiakban a „veszélyeztetettség” kategóriájának értelmezéséhez kívánok támpontokat keresni az Amerikai Egyesült Államok hasonló kategóriáinak áttekintésével. A gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzetek összefoglaló neveként általában a „veszélyeztetettség” kifejezést fogom használni, megjegyezve, hogy az Egyesült Államokban nem általában beszélnek veszélyeztetettségről, hanem többnyire a „gyermek bántalmazása” és a „gyermek elhanyagolása” kategóriáit alkalmazzák.

Azt kívánom bemutatni, hogy az Amerikai Egyesült Államokban milyen fogalmakat használnak a gyermekvédelem illetékességi körébe sorolt problémák megjelölésére, és hogy e kategóriák milyen módon nyerik el jelentésüket. Milyen haszonnal járhat egy ilyen vállalkozás? Természetesen nem azzal, hogy a hazai gyermekvédők a hazai gyermekeknél az amerikai gyermekeknél előforduló problémákat keressék, és hogy e problémák kezelésére az amerikai megoldásokat alkalmazzák.

A veszélyeztetettségre vonatkozó amerikai felfogások áttekintése abban segítheti a magyar szakembert, hogy felismerje, hányféle mó-

don lehet gondolkodni a gyermekvédelem körébe tartozó helyzetekről. Magyarországon – meglátásom szerint – a veszélyeztetettség tudományos, illetve szakmai értelmezése kevesebb dimenziót ölel fel, és általában kevésbé mélyen, mint amire lehetőség lenne. Ha a veszélyeztetettség hazai megértésében előbbre akarunk lépni, akkor meg kell ismernünk a más országokban használt megközelítési módokat. Észre kell venni azt is, hogy a gyermekvédelemre vonatkozó elméleti megközelítések túllépik az egyes országok határait, és számos kérdésben nemzetközi fogalmi apparátus létezik.

A veszélyeztetettség megközelítési módjainak megfigyelésére azért különösen alkalmas az Egyesült Államok gyermekvédelme, mert az ötven tagállam és néhány szövetségi terület egymástól eltérő jogszabályai és intézményrendszere ugyanazon kérdésekre sokféle választ kínál; továbbá mert az amerikai tudományos műhelyek rendkívül nagy számú empirikus kutatást végeztek és változatos elméleti modelleket dolgoztak ki a gyermekvédelem terén.

2. A fogalomalkotás egyes elméleti kérdései

2.1. Miért fontos a veszélyeztetettség definiálása?

Az amerikai szakirodalomban élénk érdeklődés mutatkozik a veszélyeztetettség definiálásának kérdései iránt, sokan hangsúlyozzák a fogalmi tisztázás jelentőségét. A veszélyeztetettség definiálása nem csak elméleti kérdés. A veszélyeztetettség jogi fogalmán múlik az, hogy az állam milyen lehetőséget kap a család életébe való beavatkozásra, a szülő jogainak korlátozására. A veszélyeztető helyzetekről alkotott (jogi vagy egyéb) definíció nagymértékben befolyásolja azt, hogy mely eseteket fognak veszélyeztetettségnek minősíteni, és melyeket nem. A definíció kifejezi a probléma értelmezésének módját, és egyenesen következik belőle, hogy milyen megoldási módokat választanak a probléma kezelésére.

A veszélyeztetettség definícióját eltérő célok miatt alkotják meg, például a politikai érvelés, a szociálpolitikai tervezés, a jogi szabályozás, az ellátótevékenység szervezése vagy az egyes ügyek kezelése érdekében.

A veszélyeztetettség definícióját eltérő célok miatt alkotják meg, például a politikai érvelés, a szociálpolitikai tervezés, a jogi szabályozás, az ellátótevékenység szervezése vagy az egyes ügyek kezelése érdekében (Hutchinson, E., 1994). A definiálás célja alapvetően befolyásolja hogy milyen jelenségnek tekintik a veszélyeztetettséget, és hogy milyen szerkezetű definíciót alkotnak. Ugyanazon országban számos, egymást kiegészítő vagy egymással konkuráló definíció létezhet.

Az amerikai szakirodalom egyik, gyakran tárgyalt vitakérdése, hogy a gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzeteket szűken vagy tágan kell-e meghatározni (Hegar, R. L.; Sullivan, R., 1994). A

szűk meghatározás több-kevesebb pontossággal leírja azokat a helyzeteket, amelyekben a gyermeket megilleti a védelem, illetve amelyekben az állam jogosult beavatkozni; a tág meghatározás viszont arra hatalmazza fel a jogalkalmazót, hogy az egyes esetek teljes kontextusát mérlegelve döntsön a gyermekvédelmi beavatkozás szükségességéről. Mindkét megoldás egyaránt hordoz előnyöket és hátrányokat. A szűk definícióból pontosabban megismerhető, hogy mit kell veszélyeztető körülménynek tekinteni és hogy melyek az állami beavatkozás feltételei; viszont a szűk definíció merevebb rendszert eredményez, mert a definícióba be nem illeszthető esetekben nem járhat el a gyermekvédelem, illetve a definíciónak formailag megfelelő esetekben akkor is el kell járni, ha a gyermeknek jobb lenne az eljárás mellőzése. A tág definíció kevesebb eligazítást nyújt a veszélyek köréről, és a mérlegelésre jogosított személyre bízta annak eldöntését, hogy mikor kíván élni az állam a beavatkozási jogával; viszont lehetővé teszi, hogy előre nem látott veszélyekre is reagáljon, illetve hogy csak akkor járjon el, ha az a konkrét esetben is indokoltnak mutatkozik.

A jogászok általában a szűk definíciót kedvelik, mert ez jobban szolgálja a jogbiztonságot: egyértelműbbé teszi, hogy az állam mikor jogosult beavatkozni a család életébe, illetve hogy mikor köteles ezt megtenni. Az ellátás terén dolgozók viszont általában a szélesebb meghatározást részesítik előnyben, mert ez azt teszi lehetővé, hogy az ellátás minél nagyobb biztonsággal eljusson a segítségre szoruló gyermekek minél nagyobb részéhez. A két definíció léte az eltérő igények egyeztetését jelentheti; a szűkebbet a jogi döntéshozatal, a tágabbat a szolgáltatások biztosítása során alkalmazhatják.

2.2. Mit jelent a veszélyeztetettség definiálása?

Ahhoz, hogy valaki vállalkozzon a veszélyeztetettség definiálására, először állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy miféle jelenségnek tartja azt. Elméletileg a veszélyeztetettség felfogható jogi fogalomnak, patológiának, vagy pedig deviáns magatartásnak.

Az első megközelítés szerint a gyermekvédelemnek azokban az esetekben kell fellépnie, amelyekben a jogalkotó azt indokoltnak tartja. A veszélyeztetettség definiálása ekkor egy jogi fogalom megalkotását jelenti, amely meghatározza, hogy az állam milyen helyzetekben jogosult vagy köteles megvédeni a gyermeket.

A második megközelítés szerint a gyermekvédelem feladata bizonyos, a gyermek családi helyzetével összefüggő patológiák kezelése. A veszélyeztetettség a gyermek testi vagy pszichés tüneteinek sajátos együttese, azaz egy szindróma, amelyet meghatározott szint után patológiának kell tekinteni. A veszélyeztetettség definiálása azt jelenti, hogy a szakember azonosítja a szindrómához tartozó tüneteket, továbbá az okokat és a következményeket.

A harmadik megközelítés szerint a gyermekvédelemre azok a deviáns magatartások, illetve következményeik tartoznak, melyek jegyében a szülő nem tesz eleget a gyermek gondozásával-nevelésével kap-

A feltételek elsősorban a szülő személyére és magatartására vonatkoznak, tehát arra, hogy a szülő a kötelességeit jogellenes, patológikus, vagy deviáns módon

csoportos kötelezettségének, illetve amikor nem képes elhárítani gyermeke antiszociális magatartását. A veszélyeztetettség definiálása itt annak megállapítását jelenti, hogy milyen kötelezettségek terhelik a szülőt és a gyermeket, hogy e kötelességek sérelmét mikor kell morális hibaként vagy a szülő alkalmatlanságaként értékelni, és hogy mely esetben van szükség gyermekvédelmi beavatkozásra. A definíció megfogalmazójának a társadalom, illetve valamely szakma értékeihez kell igazodnia ahhoz, hogy definícióját érvényesnek fogadják el.

Felvethető lenne, hogy a veszélyeztetettség egyszerűen a gyermek valamely szükségletének kielégítetlenségét jelenti. A gyermekvédelem története azonban sem az Egyesült Államokban, sem Magyarországon nem enged meg ilyen általánosítást. A szükségletek nem megfelelő kielégítése csak további feltételek

esetén szokott a gyermekvédelemre tartozó problémának minősülni. A feltételek elsősorban a szülő személyére és magatartására vonatkoznak, tehát arra, hogy a szülő a kötelességeit jogellenes, patológikus, vagy deviáns módon megszegi. A társadalmi normától való sajátos eltérést jelent az is, ha a szülő hiányzik vagy teljesen alkalmatlan feladata ellátására, amikor is az állam a szubszidiaritás rendjének betartásával veszi át a kötelezettségek teljesítését.

Az elméletileg elkülöníthető felfogások a gyakorlatban összefonódva jelentkezők. A többféle megközelítés szintézisére a jelen tanulmányban felesleges lenne vállalkozni, hiszen az Egyesült Államok gyermekvédelmi joganyaga és szakirodalma mindhármat ismeri, és sokféle szempontot kínál a tanulmányozásukhoz.

2.3. A veszélyeztetettség definiálásának módszertani kérdései

Míg a hazai szakirodalomban a veszélyeztetettség definiálása gyakran azt jelenti, hogy felsorolják a gyermek számára sérelmes helyzetek minél szélesebb körét, addig az amerikai tanulmányok csak a lehetséges sérelmek egy meghatározott részével foglalkoznak: azokkal, melyek gyermekvédelmi beavatkozást igényelnek. A beavatkozást igénylő helyzetek körének elhatárolása persze függ a szerző által követett paradigmától. A szakirodalom élesen megkülönbözteti a jogi normát a kutató saját javaslataitól; az azonban gyakori, hogy a szerzők – nézeteiknek vagy értékeiknek megfelelően – újabb helyzeteket kívánják bevonni a veszélyeztetettség körébe, hogy ezzel előmozdítsák az állami cselekvés körének kiterjesztését.

Nagy számú amerikai tanulmány foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy milyen tényezők hatására alakulnak ki, illetve változnak a veszélyeztetettségre vonatkozó fogalmak. A kérdésselvetés mögött az a meggyőződés rejlik, hogy a veszélyeztetettség definiálása nem egy-

szerűen a gyermekeket érő sérelmek feltárását jelenti, hanem egyben a veszélyeztetettség kategóriájának társadalmi konstruálását is.

A fogalomalkotásra ható, az amerikai gyermekvédelmi szakirodalom által tárgyalt tényezők közül az alábbiakra fogok kitérni: a fogalom történetisége; a családi autonómia és állami beavatkozás értékeinek viszonya; a családi szerepek és azok változása; a veszélyeztetettség társadalmi értékelése; politikai, illetve szociálpolitikai folyamatok; a tudomány, a szakmák és az intézmények hatása; a jogi fogalomalkotás összefüggései.

Ezt követően – a szakirodalom és a jogszabályok alapján – a veszélyeztetettség definiálásának következő típusaival fogok foglalkozni: a veszélyeztetettség jogszabályi fogalmai és a fogalmak értelmezése; a veszélyeztetettség körébe sorolt helyzetek jellemzőinek (okainak, következményeinek, összefüggéseinek) feltárása; a veszélyeztetettség mérésére és a döntések előkészítésére szolgáló eszközök kidolgozása; valamint a gyakorlatban érvényesülő veszélyeztetettség-felfogások azonosítása.

3. A veszélyeztetettség definiálására ható tényezők

3.1. A fogalom történetisége

Ha a veszélyeztetettség definícióját történelmi terméknek tartjuk, ezzel azt mondjuk, hogy azok a helyzetek tartoznak a gyermekvédelemre, amelyek a történelem folyamatai során oda sorolódtak. Az amerikai szakirodalomban sok olyan tanulmány található, mely a gyermekvédelem történetének keretében elemzi a veszélyeztetettségre vonatkozó – társadalmi, politikai, jogi – felfogások módosulását. Az elemzések azokkal a tényezőkkel is foglalkoznak, melyek magyarázatot jelentenek a felfogás módosulásaira; ide sorolva – egyebek mellett – a gazdasági, a társadalomszerkezeti és a demográfiai változásokat, a közmegítélés módosulását, továbbá a politikai, a szervezeti és a szakmai érdekek változó befolyását (Costin, L. B.; Karger, H. J.; Stoesz, D., 1996).

A tanulmányok két olyan felismerést is megalapoznak, amelyek kifejezetten a definíciók történeti alakulására vonatkoznak. Az első szerint a veszélyeztetettség definíciója nem statikus jellegű, hanem rendszeresen sort kerítenek az újrafogalmazására. A definíciók újrafogalmazása a társadalom gyermekvédelmi feladataira vonatkozó nézetek módosulását jelenti: annak újrafogalmazását, hogy mit kell rossz bánásmódnak tekinteni és hogy mely körülmények igazolják az állami beavatkozást. A másik felismerés szerint a veszélyeztetettséggel kapcsolatos felfogások között kontinuitás tapasztalható, ugyanis a veszélyeztetettség adott időpontban érvényes társadalmi felfogása a veszélyeztetettség korábbi definíciójának továbbfejlődésén alapul. Ezért bármely definíció csak akkor érthető meg, ha tanulmányozzuk, hogy milyen lépcsőkön keresztül alakult ki a jelenlegi felfogás (Nelson, B. J., 1984).

3.2. A családi autonómia és az állami beavatkozás viszonyára vonatkozó értékek

A gyermekvédelmi beavatkozás köre és mélysége függ attól, hogy a társadalom mennyire tartja önállóan a családot (általában és a gyermek nevelése során), illetve mennyire tartja helyesnek az állam beavatkozását a család ügyeibe (elsősorban a gyámoltalannak tartott családtagok védelme érdekében).

Az Egyesült Államokban egyáltalán nem magától értetődő, hogy ha a gyermeknek valamilyen problémája van, akkor az államnak be kell avatkoznia. A társadalmi értékek között alapvető helyet foglal el az egyéni és különösen a családi autonómia tisztelete, következőképp ezzel szemben az állami hatalom korlátozásának igénye. Az elemzők számára egyértelmű, hogy ellentétbe kerülhet egymással két alapvető érték: a család joga arra, hogy az állam ne hatoljon be a család belügyeibe, másrészt a gyermek joga arra, hogy az állam védelmet nyújtson a számára. A szakirodalomban nem találni olyan álláspontot, amely akár az egyik, akár a másik értéket abszolútizálná, és ne ismerné el a másik érték létjogosultságát. Ha a két végletes álláspont hiányzik is a palettáról, ezek között azonban mindenféle árnyalat megtalálható – a családi autonómia elszánt védelmezőitől az állami beavatkozás kiszélesítését követelőig. Az amerikai gyermekvédelem egyik legfőbb vitakérdése tehát az, hogy miként kell meghatározni a két érték viszonyát.

Számos tanulmány állást foglal a gyermek és a család érdekeinek viszonyával kapcsolatban (másképp fogalmazva: a gyermek „legjobb érdekének” és a család „magánélethez való jogának” viszonyáról). A minimális állami beavatkozás hívei a család autonómiához és magánélethez való jogát hangsúlyozzák. A gyermekvédelmi szervezetek nem megfelelően megválasztott vagy túlzott mértékű beavatkozása különféle veszélyekkel jár, így a szülőnek és a gyermeknek okozott traumával, a család magánéletének sérelmével, az alkotmányos jogok sérelmével, valamint a gyermekvédelmi programok társadalmi elfogadottságának csökkenésével (Wagner, D. M., 1994).

A minimális állami beavatkozás hívei a család autonómiához és magánélethez való jogát hangsúlyozzák.

A családi autonómia korlátozottságát hirdetőik általában a család funkcionálásának tökéletlenségére, a reziduális gyermekvédelmi rendszer hibáira, az autonómia és a társadalmi részvétel összeegyeztethetőségére, valamint a kontroll és a szolgáltatások nyújtása közötti különbségre hivatkoznak. Gordon szerint nincs szó valami sosem tapasztalt kontrollról akkor, amikor a gyermekvédelem beavatkozik a család életébe. A társadalom

mindig is kontrollálta és befolyásolta a családi viszonyokat, különféle informális, illetve formalizált módszerekkel, még jóval azelőtt, hogy a formalizált gyermekvédelmi megoldások létrejöttek volna (Gordon, L., 1985).

Solnit szerint csak látszólag van ellentét a család önállósága, illetve

a gyermek jogai között, valójában itt egy kontinuumról van szó, melynek egyes pontjain eltérő módon kell figyelembe venni a gyermek, illetve a család érdekeit. Példaként az orvosi tevékenység „lehető legkevésbé ártani” követelményét említi, melynek analóg alkalmazásával lehetőség nyílik arra, hogy beavatkozzanak a gyermek érdekében, ugyanakkor a család magánéletébe való beavatkozást minimalizálják (Solnit, A. J., 1980).

3.3. A családi szerepek és azok változása

Több írás a családi szerepekre, különösen a gyermeknevelési feladatokra vonatkozó társadalmi normák módosulásával magyarázza a gyermekvédelem változásait. Eszerint a gyermekvédelem céljai igazodnak ahhoz, hogy a társadalom mit vár el a családtól és miként ítéli meg az elvárásokat nem teljesítő magatartásokat.

Az első, számításba vehető kérdés az, hogy a társadalomban milyen értékek érvényesülnek a család szerkezetével és a családtagok közötti viszonyokkal kapcsolatban. Ezen értékek között említik a család hierarchikus szerkezetét, az apa családfői szerepét, a nők tradicionális feleség- és anyaszerepét, a szülőknek a gyermek feletti irányítási jogait, a családon belüli erőszak elfogadottságát. Az e körbe tartozó – gyakran tradicionális jellegű – értékek befolyásolják a szülői magatartásra vonatkozó standardokat, illetőleg az elvárttól eltérő magatartások jogi megítélését (Neal, O. R., 1995).

A családi szerepekre vonatkozó normák másik köre a gyermekek gondozásához, ellátásához, felügyeletéhez, neveléséhez kapcsolódik. Az amerikai kutatók nagy figyelmet fordítanak arra, hogy vannak-e standardjai a gyermeknevelésnek, és ha igen, melyek azok. Az ambiciózusabb szerzők hisznek a standardok meghatározhatóságában és érvényesíthetőségében. Cantwell részletes listát ad a „megfelelő”, illetve a „minimális” gyermekgondozás standardjának elemeiről (Cantwell, H. B., 1988). Az óvatosabb álláspontot elfoglaló Polansky és társai felmérése szerint létezik a gyermekről való gondoskodásnak olyan standardja, melyet az amerikai társadalom tagjai általánosan, osztályhelyzettől függetlenül elfogadnak. Ez az egyetértés azonban csak a gyermeknek nyújtandó minimális gondoskodásra vonatkozóan áll fenn; ha már a minimális szintet meghaladó gondozási-nevelési kérdésekről van szó, akkor nem sikerül ugyanilyen társadalmi egyetértést felfedezni (Polansky, N. A.; Williams, D. P., 1978). A normális–abnormális dichotómia meghaladását javasolják azok az álláspontok, melyek szerint a szülői nevelés színvonalának megítélésénél a lehetséges magatartások kontinuumát kell elképzelni. Így nem egy meghatározott szint jelenti a társadalmilag elfogadható magatar-

A családi szerepekre vonatkozó normák másik köre a gyermekek gondozásához, ellátásához, felügyeletéhez, neveléséhez kapcsolódik.

tást, hanem a meghatározott tartományba eső, különféle magatartások halmaza (Greene, B. F.; Kilili, S., 1998).

3.4. A veszélyeztetettség társadalmi értékelése

A gyermekvédelmi beavatkozást indokló esetek köre közvetlenül függ attól, hogy a társadalom adott időpontban és adott helyen milyen helyzeteket tart társadalmi problémának, és hogy ezek közül melyekre tartja szükségesnek a gyermekvédelmi típusú beavatkozást.

Többen is kimutatták, hogy a társadalomnak, valamint az érintett szakmai csoportoknak a veszélyeztetettségre vonatkozó szemlélete folyamatosan módosul. Az egyes sérelmes cselekmények, illetve helyzetek – például a fizikai bántalmazás – jól kimutatható folyamat során jutottak el oda, hogy felkerüljenek a társadalmi érdeklődés napirendjére, társadalmi problémának minősítsék őket és megkapják a ma érvényes címkéjüket. A folyamatban fontos szerepe volt a különféle társadalmi mozgalmaknak, a médiának, valamint a gyermekvédelmi szakembereknek (Best, J., 1990). Ahogyan megnövekedett a társadalom, illetve a szakemberek érzékenységének szintje a gyermekek veszélyeztetettségével kapcsolatban, úgy módosult az is, hogy milyen típusú problémák jellemzik a veszélyeztetettként bejelentett gyermekeket (Marshall, W. N.; Puls, T.; Davidson, C., 1988).

Kérdés, hogy az emberek – mintegy magától értetődő módon – ugyanazokat a helyzeteket tartják-e veszélyeztetőnek. A helyzetek minősítése nem objektív folyamat. A szakirodalom több olyan pszichológiai, szociálpszichológiai, kulturális, illetve ideológiai tényezőt azonosít, melyek gátolják a társadalmat, illetve az egyes embert abban, hogy felismerje és megfelelően minősítse a gyermekeket veszélyeztető helyzeteket. Az emberek attitűdjei (laikusok és szakemberek között, a különféle szakmához tartozók között, a különböző társadalmi csoportokhoz tartozók között stb.) nem egyeznek meg teljesen a veszélyeztetettséggel kapcsolatban. Becerra és társa kutatási eredményei szerint a különböző társadalmi csoportokhoz tartozók attitűdjei meggyeztek abban a kérdésben, hogy mely bántalmazó és elhanyagoló cselekmények tartoznak a nagyon súlyos, a közepesen súlyos illetve mérsékelt súlyú esetek közé. Amikor ennél finomabb megkülönböztetésekre lett volna szükség, a csoportok attitűdjei jelentősen eltértek (Becerra, R.; Freiwirth, J., 1977). Ez azt jelenti, hogy egy konkrét időpontban sem számíthatunk arra, hogy a társadalom egyformán ítéli meg a veszélyeztetettséget.

3.5. Politikai, illetve szociálpolitikai folyamatok

Az amerikai gyermekvédelmi szakirodalom azt az általános vélekedést tükrözi, hogy a gyermekvédelem adott helyen és időpontban létező rendszere valamiféle politikának a megnyilvánulása. A tanulmányok szerzői – függetlenül attól, hogy milyen modell keretében ma-

gyarazzák a gyermekeket veszélyeztető helyzetek létrejöttét – természetesen tartják, hogy a helyzetek társadalmi problémaként való elismerése és a helyzet kezelésére szolgáló megoldás kiválasztása (közéleti-)politikai folyamatok keretében zajlik.

Több tanulmány foglalkozik annak leírásával, hogy a gyermekek bántalmazásának problémája miként jutott el a társadalmi problémaként való elismeréstől a politikai döntéshozatalig. Parton meglátása szerint a gyermekbántalmazás problémájára adott társadalmi válaszokat befolyásolják a gazdaság és a politikai kultúra változásai, valamint a szakmai, szervezeti és tudományos érdekek. Zimmerman a folyamatot többféle magyarázó modell keretében elemezte, felhasználva például a racionális választás elméletét, a játékelméletet és a rendszerelméletet, illetve figyelembe véve a szervezeti feltételek, a politikai kultúra, valamint az érdekcsoportok hatását (Parton, N., 1985; Zimmerman, S. L., 1995).

3.6. A tudomány, a szakmák és az intézmények hatása

A veszélyeztetettséget definiáló politikai folyamatban sajátos szerephez jutnak a különböző tudományos nézetek, szakmai kultúrák, illetve szervezeti érdekek. A tudományos műhelyek, a szakmai csoportok és intézmények, valamint a politikai döntéshozók kölcsönösen befolyásolják egymást abban, hogy mely helyzeteket soroljanak a veszélyeztetettség körébe, és hogy miként értelmezzék ezeket. A különböző szakterületek képviselői a veszélyeztetettség definícióját a saját ismereti bázisuknak megfelelően alkotják meg (Gelles, R. J., 1982). A definícióban megjelenő értelmezés az egyes szakmai csoportok érdekeit is tükrözi, hiszen a probléma valamilyen módon értelmezett felfogása utat nyit a megoldás módjának kiválasztásához, ezen keresztül valamely szakmai csoport befolyásának kiterjesztéséhez.

A szakmai-tudományos nézetektől és érdekektől érdemes különválasztani a gyermekvédelem intézményesedésének hatásait. A gyermekvédelmi ügyekben eljárni hivatott szervezeteknek sajátos szerep jut az esetek minősítése, valamint szűrése terén. E szervezetek nem egyszerű végrehajtói feladatuknak, hanem alapvető szerepet töltenek be az általuk kezelendő probléma természetének és kiterjedésének definiálásában. A veszélyeztetettségnek a szervezet által alkalmazott definícióján múlik, hogy a szervezethez tartozók melyik esetben fognak eljárni, és melyikben nem (Knudsen, D. D., 1988).

3.7. A jogrendszer sajátosságai

A jogi paradigmának vannak olyan sajátosságai, melyeket a politika formálói kénytelenek adottságként figyelembe venni. Ezek közül itt azokat az amerikai alkotmányos elveket érdemes kiemelni, melyek az állami beavatkozás határaitra vonatkoznak. Az alapelvek egyik csoportja a család autonómiájához és magánéletének sérthetlenségéhez,

a szülőnek a gyermek irányításához való jogát hangsúlyozza. Ezzel szemben állnak az állami beavatkozást indokló elvek, a „*parens patriae*” elv, illetve „a gyermek legjobb érdekének” elve. Az első elv korábbi eredetű, és a reziduális gyermekvédelem létéhez biztosít jogi alapot. Ennek alapján az állam mint „a haza atyja” jár el a gyermekek érdekében, a szülő hiányában vagy a szülő helyett. A másik elv az utóbbi évtizedek emberi jogi fejlődését tükrözi, mely szerint a gyermeket – helyzetére tekintettel – sajátos emberi jogok illetik meg. Ez utóbbi elv a reziduális gyermekvédelem meghaladását, a szülő általi gyermeknevelés támogatását teszi indokolttá. Az egyes szerzők – az általuk elfogadott jogi tradícióktól és értékektől függően – fogadják el vagy kritizálják az állami beavatkozásnak a gyermekvédelemben tapasztalható mértékét és formáit (Hartley, E. K., 1981).

4. A veszélyeztetettség mint jogi fogalom

4.1. Az amerikai jogi szabályozás alapvonalai

A veszélyeztetettség jogi definícióinak sokkal nagyobb a jelentősége az Egyesült Államokban, mint nálunk, aminek főbb okai a következők:

– Az amerikai értékrendben előkelő helye van az egyéni szabadságnak, illetve a családi autonómiának, ezért alkotmányos szabályok korlátozzák a kormányzat hatalmát. A gyermekvédelem legfontosabb jogi dilemmája az, hogy mikor védje a családot az állammal szemben, illetve hogy mikor védje a gyermeket a szülőkkel szemben.

– A főbb gyermekvédelmi döntések a bíróság hatáskörébe tartoznak, melynek eljárása során sokkal nagyobb súlyt helyeznek a beavatkozás jogi feltételeire, mint a hazai közigazgatási eljárásban. A jogkérdések iránti érzékenységet fokozza a precedensjogi rendszer, továbbá a gyermek részére biztosított jogi képviselő is.

– A veszélyeztetettség jogi definícióinak legfőbb szerepe az, hogy meghatározzák azokat az eseteket, amikor meghatározott személynek bejelentést kell tennie, amikor a cselekmény elkövetőjét büntetőjogi szankció fenyegeti, illetve amikor megvonhatják vagy korlátozhatják a szülő jogait. A felsorolt esetek mindegyike pontos jogi fogalomalkotást igényel.

– Időnként sor kerül olyan perekre, amikor az államot, a gyermekvédelmi intézményt vagy a szakembert perlik a gyermek megfelelő védelmének elmulasztása miatt. A mulasztás megállapításának az a kulcskérdése, hogy a jog milyen esetben követeli meg a gyermekvédelmi beavatkozást.

A gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzeteket az Egyesült Államokban is jogi fogalmakba sűrítik, azaz normatív módon definiálják a helyzet alapvető jellemzőit, és e helyzetet névvel látják el.

A gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzeteket az Egyesült Államokban is jogi fogalmakba sűrítik, azaz normatív módon definiálják a helyzet alapvető

(Ahogyan Magyarországon a „veszélyeztetettség” jogi fogalma esetében.) Az amerikai veszélyeztetettség-fogalmak esetében a következő főbb jellegzetességeket találjuk:

– nincs az ország egészére kötelező érvényű definíció, a tagállamok maguk határozzák meg egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő fogalmaikat;

– nem egyetlen általános jellegű veszélyeztetettség-fogalmat határoznak meg, hanem több különálló kategóriát;

– a definíciók általában sokkal részletesebbek és pontosabbak a magyar veszélyeztetettség-fogalomnál.

A veszélyeztetettség jogi definíciói egy szövetségi törvény, a Child Abuse Prevention and Treatment Act (CAPTA) rendelkezésein alapulnak.¹ A gyermekvédelem jogi szabályozása nem a szövetségi törvényhozássra, hanem a tagállamokra tartozik. A szövetségi törvényhozás szándékai egy sajátos áttétel segítségével érvényesülnek: a CAPTA támogatást ígér a szövetségi költségvetésből, ha a tagállam eleget tesz a törvényben meghatározott minimumfeltételeknek, ide értve a veszélyeztetettség főbb kategóriáinak megfelelő értelmezését is. A CAPTA megadja a legfontosabb veszélyeztetettség-kategóriák minimális definícióját. A pályázatot benyújtó tagállamok a jogszabályaikban, illetve gyermekvédelmi gyakorlatukban az egyes kategóriákat nem értelmezhetik szűkebben, mint ahogyan azt a CAPTA meghatározta. A CAPTA definíciója viszont nem akadályozza a tagállamokat abban, hogy a veszélyeztetettség kategóriáit – választásuk szerint – összevonják vagy külön kategóriákra bontsák, általánosan vagy részletesen fogalmazzák meg, illetve hogy az egyes kategóriákat a CAPTA követelményeinél szélesebben határozzák meg.²

A CAPTA két fő kategóriát definiál: a gyermekbántalmazást (child abuse) és a gyermek elhanyagolását (child neglect). Emellett meghatároz két alkategóriát, a szexuális visszaélést (sexual abuse) és az orvosilag indokolt kezelés elmulasztását (withholding of medically indicated treatment). A törvény szerint a gyermekbántalmazás, illetve a gyermekelhanyagolás minimálisan a következőket jelentik: „A szülő, illetve a gondozó konkrét cselekménye, vagy részéről a cselekvésnek az elmulasztása, amely halált, súlyos fizikai vagy érzelmi sérülést, szexuális visszaélést vagy kizsákmányolást eredményez, vagy amely súlyos sérülés közeli veszélyét idézi elő.”

4.2. *Kategóriák és alkategóriák*

A jog a beavatkozásra alapot adó helyzetek definiálásával és e kategóriák elnevezésével alapvetően meghatározza a gyermekvédelemmel foglalkozók gondolkodását. Ahogy Magyarországon a veszélyez-

¹ Child Abuse Prevention and Treatment Act (U.S. Code Citation: 42 USC 5101 et seq; 42 USC 5116 et seq ACF Regulations: 45 CFR 1340)

² Az USA tagállamai jogának forrása: Child Abuse and Neglect State Statutes Series Volume I Reporting Laws; Volume V. Crimes. National Clearinghouse On Child Abuse And Neglect Information, Washington DC. 1997.

tetett gyermekről beszélünk, úgy az Egyesült Államokban többnyire a gyermek bántalmazását, illetve elhanyagolását említik. Nem mellékes tehát a jog által kialakított kategóriák rendszere, szerkezete.

Az egyes tagállamok joga a gyermeket veszélyeztető helyzetet vagy egyetlen, többé-kevésbé egységes kategóriaként, vagy pedig több, egymástól világosan elváló kategória formájában

Az egyes tagállamok joga a gyermeket veszélyeztető helyzetet vagy egyetlen, többé-kevésbé egységes kategóriaként, vagy pedig több, egymástól világosan elváló kategória formájában határozza meg. Az egy vagy több önálló kategórián belül jól felismerhetők azok a leggyakrabban használt alkategóriák, melyekből a tagállamok igen változatos módon építik fel a fő kategóriákat. Minden tagállam jogában megtalálható valamilyen formában a két fő kategória, a bántalmazás (child abuse) és az elhanyagolás (child neglect). Az államok közel fele külön definiálja a bántalmazást és külön az elhanyagolást, az államok egy másik nagy csoportja pedig „bántalmazás, illetve elhanyagolás” néven egy fogalom keretében definiálja

a két kategóriát. Néhány esetben önálló kategóriaként szerepelnek a következők is: a gyermek elhagyása, a hanyag bánásmód, illetve a rossz bánásmód, a gyermek életét stb. közvetlenül veszélyeztető helyzet előidézése, illetve a függő helyzetű gyermek.

A bántalmazás általánosan előforduló alkategóriái a fizikai bántalmazás vagy fizikai sérelem okozása; az érzelmi vagy pszichikai bántalmazás, illetve pszichikai sérelem okozása; a szexuális visszaélés, illetve a szexuális kizsákmányolás. A bántalmazás közepes vagy kis gyakorisággal előforduló alkategóriái: a gyermek életét (egészségét, jólétét stb.) közvetlenül veszélyeztető helyzet előidézése, súlyos (kegyetlen, túlzott, rosszindulatú) büntetés alkalmazása, az intézeti (intézményes) bántalmazás; a gyermek fizikai egészségét, pszichés fejlődését, illetve jólétét sértő cselekmény vagy ilyen sérelem veszélyének előidézése; továbbá az „egyéb rossz bánásmód”.

Az elhanyagolás általánosan előforduló alkategóriái a fizikai elhanyagolás, valamint az egészségügyi (vagy orvosi) elhanyagolás. Az elhanyagolás több-kevesebb gyakorisággal előforduló alkategóriái: az elhagyás, az oktatás elhanyagolása, az érzelmi elhanyagolás, a veszélyektől való megvédés elmulasztása, illetve a szülői kötelességek el látására való képtelenség.

4.3. A személy

Sokat elárul egy ország gyermekvédelmi rendszeréről az, hogy kiktől akarja megvédeni a gyermeket. (A magyar gyermekvédelmi jog a veszélyeztetettséget nem a magatartáshoz vagy annak következményéhez köti, ezért természetesen azt sem határozza meg, hogy kiknek a cselekvése vagy mulasztása veendő figyelembe.) Az amerikai tagállamok nagyjából úgy oszthatók ketté, hogy egy részük elsősorban a

szülőkre, helyetteseikre, valamint általában a családi körre koncentrálnak; a tagállamok másik fele pedig széles körben figyelembe veszi a fentiek túlmenő személyek magatartását is. Colorado állam például külön kategóriaként fogalmazza meg a „családon belüli bántalmazás” és a „harmadik személy általi bántalmazás” estét.

Függ természetesen a magatartás jellegétől is, hogy azt ki valósíthatja meg. A gyermek elhanyagolására – logikusan – csak a szülő vagy a gyermekért felelős más személy magatartása vezethet, hiszen valamely elvárt cselekmény elmulasztásáról van szó. A bántalmazás különböző formáit elvileg azok is elkövethetik, akik nem családtagjai a gyermeknek; ennek ellenére a tagállamok egy része csak a szülő vagy más gondviselő által elkövetett cselekedeteket tekinti bántalmazásnak. Különösen gyakori viszont a családi körön kívüli személyek mint elkövetők figyelembevétele a szexuális visszaélés esetében. Sajátos az a megoldás, amikor a jogszabály nem a gyermek elleni cselekményt elkövető harmadik személy magatartását, hanem a gyermeket meg nem védő szülő magatartását tekinti bántalmazásnak.

A tagállamok meglehetősen pontosan és részletesen szabályozzák azt, hogy kit kell a gyermek gondozásáért felelős személynek tekinteni. Illinois például a következők szerint határozza meg „a gyermek jólétéért felelős személy” fogalmát:

- a gyermek szülője, gyámja, nevelőszülője, illetve a gondozást végző rokon;
- a bentlakásos intézményben a gyermek jólétéért felelős bármely személy;
- a napközbeni ellátást nyújtó intézményben a gyermek jólétéért felelős bármely személy;
- bárki, aki a bántalmazás vagy elhanyagolás időpontjában a gyermek jólétéért felel;
- bárki, aki a hivatásából vagy beosztásából fakadó bizalmi helyzeténél fogva ismerte meg a gyermeket (ide sorolva többek között az egészségügyi ellátás szakembereit, az oktatás szakembereit, a szabadidős tevékenység felügyelőit, továbbá az önkéntes és segítő személyzetet bármely helyszínen, ahol a gyermeket bántalmazhatják vagy elhanyagolhatják).

4.4. A magatartás és következménye

A tagállamok jogában a gyermeket veszélyeztető helyzetek megfogalmazásának négy típusa ismerhető fel:

- *eredménytényállás*: olyan helyzeteket tekint a gyermekvédelmi beavatkozás alapjának, melynek során meghatározott személy magatartása valamely, a gyermekre hátrányos következmény (eredmény) bekövetkezésére vezetett;
- *veszélyeztetés-tényállás*: olyan helyzeteket szabályoz, melyek esetében a meghatározott személy magatartása előidézte a károsodás közvetlen veszélyét. Ide sorolható az is, amikor a meghatározott személy a más által előidézett veszély elhárítását mulasztja el;

TANULMÁNYOK

– *magatartás-tényállás*: olyan magatartásokat határoz meg, melyek önmagukban (eredménytől vagy veszélyhelyzettől függetlenül) alapot adnak a beavatkozásra;

– *helyzettényállás*: a gyermek meghatározott helyzetét (állapotát) tekinteti a beavatkozás alapjának, függetlenül attól, hogy azt mi idézte elő.

Az értékelt magatartás alapján véve kétféle lehet: valamely aktív cselekvés vagy pedig egy cselekvés elmulasztása.

Egy-egy tagállam rendelkezéseiben egyszerre többféle szerkezetű tényállás is fellelhető. Leggyakrabban eredménytényállásokkal lehet találkozni. Az eredményt tartalmazó tényállásoktól nem sokkal marad el gyakoriságban a kizárólag a magatartást megjelölő tényállások száma. Lényegesen kevesebb a veszélyeztetést leíró tényállások száma, és

ezek is általában az eredménytényállásokat egészítik ki (azaz a magatartások káros következményét és ennek veszélyét is megjelölik). A gyermek helyzete önmagában – az azt előidéző magatartás nélkül – nagyon ritkán jelent törvényes indokot a gyermekvédelmi beavatkozásra.

Az értékelt magatartás alapján véve kétféle lehet: valamely aktív cselekvés vagy pedig egy cselekvés elmulasztása. A bántalmazás esetében a jogszabály aktív cselekvést határoz meg, amely mindig valamely konkrét cselekményt jelent, nem pedig huzamos időn át tanúsított magatartást. Az elhanyagolást a gyermekért felelős személy magatartása valósítja meg a szükséges cselekvés elmulasztásával, illetve a nem adekvát aktív cselekvéssel.

A törvényi tényállások általában felróhatósági alapúak. Ez annak a tradicionális gyermekvédelmi megközelítésnek a továbbélését jelzi, mely szerint a család autonómiájába csak akkor hatolhat be az állam, ha a szülő felróható módon (szándékosan vagy gondatlanul) okoz sérelmet gyermekének. A hagyományos gyermekvédelmi szemlélethez közel állnak azok a tényállások is, amikor a bántalmazást vagy az elhanyagolást a szülő azzal valósítja meg, hogy nem képes eleget tenni kötelezettségeinek: gyermeke másoktól való megvédésének, a gyermek felügyeletének stb.

A bántalmazás törvényi tényállása többnyire eredménytényállás, azaz a tényállásnak része a magatartás következménye is. A következmény vagy egy már bekövetkezett hátrány, vagy pedig annak közvetlen veszélye. Legtöbb esetben a jogszabály megjelöl egy általános módon megfogalmazott hátrányos következményt (a gyermek egészségének, jólétének sérelmét), majd ezt követően felsorolja az általános jellegű hátrányt megvalósító konkrét következményeket (pl. a súlyos testi sérülést stb.).

A tagállamok jogszabályaiból a konkrét következmények igen széles skálája gyűjthető össze: fizikai sérülés, felületi zúzódás, vérzés, belső vérzés, forrázás, égési sérülés; vágott, szakított, szúrt, illetőleg harapás okozta seb; csont-, illetve koponyatörés, agysérülés, a gerincideg sérülése, élet kioltására alkalmas fegyverrel okozott sérülés, mérgezés, fulladás, betegség, halál, mentális sérülés, az intellektuális, il-

letve pszichés képességek megfigyelhető és lényeges csorbulása, érzelmi károsodás, extrém lelki megterhelés, rosszulapláltság, fejlődésbeli visszamaradás, elcsúfítás, a test tartós torzulása, a testi funkciók csorbítása, extrém fájdalom stb.

A bántalmazás olyan tényállásai esetében, melyek eredményre vagy veszélyhelyzetre nem utalnak, az aktív cselekvéseket az alábbi, illetve az ezekhez hasonló kifejezések jelölik: kegyetlen, túlzott, rosszindulatú testi fenyegetést alkalmaz; kínozza a gyermeket vagy másnak megengedi annak elkövetését; bátorítja vagy elnézi hogy a gyermek büntetendő cselekményt kövessen el; rossz bánásmódot tanúsít; kizsákmányolja vagy mértéktelenül dolgoztatja a gyermeket

Minden tagállam rendkívüli figyelmet fordít a szexuális jellegű cselekményekre, melyeket

Minden tagállam rendkívüli figyelmet fordít a szexuális jellegű cselekményekre, melyeket jogszabályaik részletesen taglalnak. E cselekményeket önmagukban is veszélyeztetőnek tartják, ezért a tényállások nem utalnak az eredményre. Általában a szexuális visszaélés és a szexuális kizsákmányolás alkategóriáit különböztetik meg, néha egyes magatartásokat külön említenek. Az államok többsége pontosan felsorolja a tilalmazott szexuális cselekményeket.

Az elhanyagolás esetében mindig arról van szó, hogy a gyermekért felelős személy nem a jogszabály által megkövetelt magatartást tanúsítja. A jogszabályi előírás lehet explicit (pl. a jogszabályban előírt oktatás elmulasztása) vagy indirekt, amikor a „szükséges”, a „megfelelő” feltételeket (étel, gondozás stb.) nem biztosítja. Az elhanyagolásként definiálható magatartás a gyermekért felelős személy különböző fokú aktivitásával valósulhat meg: szándékosan nem cselekszik, gondatlanul elmulasztja a cselekvést, vagy sikertelenül hajtja végre a cselekményt.

Az elhanyagolás következménye minden esetben az, hogy a gyermek nem jut hozzá valamihez, vagy igényének kielégítése veszélybe kerül. A tagállamok jogszabályai nagyjából hasonló módon fogalmazzák meg azokat a szükségleteket, melyeket az elhanyagolás érint:

- fizikai elhanyagolás: a megfelelő étel, ruházat, szállás, felügyelet, ellenőrzés és az általában vett gondozás hiánya;
- egészségügyi, illetve orvosi elhanyagolás: orvoshoz fordulás késedelme vagy elmulasztása, az orvosilag indokolt kezelés elmulasztása (beleértve az ételmezt és a gondozást), a speciális egészségi helyzetnek megfelelő ellátás és gondozás hiánya;
- oktatás elhanyagolása: a jogszabály által előírt oktatás esetében a gyermek beíratásának elmulasztása, a krónikus iskolakerülés eltűrése, illetve a gyermek speciális oktatási igényeinek figyelmen kívül hagyása;
- érzelmi elhanyagolás: házastárs megverése a gyermek jelenlétében, a szükséges pszichés gondozás elmulasztása;
- elhagyás: a felelős személy a gyermeket a gondozására vonatkozó megfelelő intézkedések nélkül elhagyja; bár anyagilag képes lenne

rá, nem gondoskodik a gyermek ellátásáról; illetve a hazatérő gyermeket nem fogadja be;

– a védelem elmulasztása, illetve sikertelensége: a gyermekért felelős személy eltűri vagy sikertelenül próbálja elhárítani, hogy más személy bántalmazza vagy veszélyeztesse a gyermeket;

– a szülői kötelességek ellátására való képtelenség: a gyermekért felelős személy képtelen eleget tenni a gyermekkel szembeni kötelességeinek, mert kórházban van, szabadságvesztését tölti, vagy egyéb okból fizikailag vagy mentálisan képtelen erre.

A legtöbb tagállam joga kizárja az esetet az elhanyagolás köréből, ha a szülő (más felelős személy) kizárólag a szegénysége miatt nem tudta a gyermeket megfelelően ellátni.

Tekintve, hogy a magyar gyermekvédelem csak a „veszélyeztetettség” elnevezésű egységes kategóriát alkalmazza, érdemes a veszélyeztetés amerikai jelentését megismerni. A tagállamok többsége szabályoz valamiféle fenyegetettséget, veszélyt, kockázatot a gyermekbántalmazás vagy az elhanyagolás tényállásai között. Ez többnyire úgy jelenik meg, hogy a bántalmazás tényállása nemcsak a magatartás eredményét (pl. testi sérülés okozása), hanem alternatívan az ilyen következmény veszélyét (kockázatát) is tartalmazza (pl. testi sérülés veszélyének előidézése). Gyakori az is, hogy a veszélyhelyzet előidézésével vagy pedig a más által előidézett veszélyhelyzet elhárításának elmulasztásával jön létre a gyermek elhanyagolásának helyzete.

Az amerikai gyermekvédelemben a veszély

– mindig valakinek a magatartásából fakad (tehát nem általában veszélyeztetett a gyermek, hanem valaki veszélyezteti őt az aktív vagy passzív magatartásával);

– valamely, többé-kevésbé konkrét hátrány kockázatát jelenti (tehát nem általában a gyermek fejlődésének akadályozottságát);

– és e kockázat a hátrány nagy valószínűséggel, rövid időn belül történő bekövetkezését jelenti (tehát sem a már bekövetkezett hátrányt, sem pedig a kis valószínűségű vagy időben távoli kockázatot nem sorolják ide).

4.5. A bejelentési kötelezettség és a kötelezettség elmulasztásának büntetése

A veszélyeztetettségre való reagálás fontos biztosítéka a bejelentési kötelezettség. A tagállamok jogszabályai pontosan meghatározzák, hogy kit terhel a kötelezettség, hogy milyen helyzeteket kell bejelenteni, és hogy milyen büntetés jár a bejelentést elmulasztó személynek. A kötelezettséget az érintettek nagyon komolyan veszik, igyekeznek túlbiztosítani magukat, ezért olyan eseteket is bejelentenek, amikor nem áll rendelkezésre elegendő bizonyíték.

A bejelentési kötelezettség bevezetése megnövelte a veszélyeztetettség-fogalmak szerepét.

Már az is megköveteli a fogalmak pontosítását, ha a jog valakiket bizonyos esetek bejelentésére kötelez; ha azonban a kötelezettséget

elmulasztó személyt büntetés fenyegeti, különösen fontossá válik a kötelezettség terjedelmének minél precízebb meghatározása. A tagállamok jogszabályai felsorolják a bejelentésre kötelezetteket (pl. orvos, nővér, iskolai tanárok, pszichológusok, szociális munkások, ügyvédek stb.), valamint azokat az eseteket, amikor bejelentést kell tenni. A bejelentésre kötelezett esetek meghatározása során a jogszabályok az alábbi módszerek valamelyikét követik:

- a jogszabály a gyermekbántalmazás és az elhanyagolás bejelentését írja elő, és utal ezen fogalmak más jogszabályban fellelhető meghatározására (pl. California, Colorado, Delaware, District of Columbia, Georgia, Hawaii, Idaho, Illinois, Indiana, Maryland);
- a jogszabály – utalva a bántalmazás, illetve elhanyagolás más jogszabályban fellelhető meghatározására – abban az esetben követeli meg a bántalmazás vagy az elhanyagolás bejelentését, ha a cselekmény meghatározott következménnyel járt (pl. Alaska, Florida, Illinois, Kansas, Louisiana, Maine, Massachusetts);
- a jogszabály külön definiálja a bejelentendő eseteket (azaz nem utal a bántalmazás és az elhanyagolás fogalmára) (pl. Arizona, Arkansas, Connecticut).

4.6. A bántalmazás és az elhanyagolás büntetése

A veszélyeztetettség definiálásának terepét jelentik a tagállamok azon jogszabályai is, amelyek valamely, a gyermek érdekeit sértő magatartást bűncselekménnyé nyilvánítanak. A gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzeteknek csak egy részét fogalmazzák meg bűncselekményként, tehát a jog nem kriminalizál minden gyermekvédelmi esetet.

A büntetendő cselekmények meghatározásának az alábbi módszereit lehet megkülönböztetni:

- a bármely sértettel szemben megvalósítható bűncselekmény (pl. testi sértés) a gyermekkorú sértett esetében súlyosabban büntetendő (pl. Maine, Massachusetts, Montana, New York);
  - a jogszabály a gyermek bántalmazását vagy elhanyagolást minősíti büntetendőnek, hivatkozva a gyermekvédelmi szabályoknál szereplő definícióra, és – általában – további feltételek megjelölésével szűkítve a büntetendő cselekmények körét (pl. Arizona, Maine, Mississippi, Nevada, New Jersey, Oklahoma, Wyoming);
  - a jogszabály a gyermekbántalmazást vagy elhanyagolást minősíti büntetendőnek, külön definiálva a bántalmazás vagy elhanyagolás büntetőjogi fogalmát (pl. Colorado, Kansas, Kentucky, Maryland, Missouri, Nebraska, North Carolina, Tennessee);
  - a jogszabály pontosan leírja a büntetendő cselekmények törvényi tényállását, és bár nem nevezi gyermekbántalmazásnak vagy elhanyagolásnak, mégis felismerhető a cselekmények ilyen jellege (pl. Minnesota, North Dakota, Oregon).
- A gyermekbántalmazás külön büntetőjogi definíciói általában a következő cselekményeket tiltják:

- a szándékos bántalmazás, ha az testi sérülést okoz;
  - kínzás, indokolatlan erőszak, kegyetlen vagy túlzott büntetés;
  - olyan körülmények előidézése vagy eltűrése, melyek a gyermek személyét veszélyeztetik;
  - olyan tartós magatartás, amely a gyermek alultápláltságát, a megfelelő gyógykezelés elmaradását stb. eredményezi;
  - a gyermek bebörtönzése, megkötözése;
  - indokolatlan fizikai fájdalom vagy lelki szenvedés okozása.
- A gyermek elhanyagolása körében általában a következő cselekmények minősülnek bűncselekménynek:
- a gyermek elhagyása a végleges elhagyás szándékával;
  - a gyermek otthagynak olyan körülmények között, melyek a gyermek halálának, testi sérülésének súlyos veszélyét idézik elő;
  - a gyermek tartásának bűnös elmulasztása;
  - a szükséges ruházat, élelem, szállás, orvosi kezelés, egyéb kezelés biztosításának elmulasztása, ha az szándékosan és jogos indok nélkül történt;
  - a gyermek életét, egészségét, morális fejlődését veszélyeztető körülmények előidézése vagy eltűrése;
  - a gyermek más által történő bántalmazásának eltűrése.

5. A veszélyeztető helyzetek kialakulását magyarázó elméletek

Amikor a veszélyeztetettség definiálásáról beszélünk, elsősorban valamely zárt logikai szerkezetű definícióra gondolunk; ilyeneket találni a jogszabályokban vagy egyes tudományos művekben. Ugyanakkor a veszélyeztetettség körének megjelölése és az oda sorolt helyzetek értelmezése megoldható más módokon is, például úgy, hogy a jelenséget valamely tudományos paradigma keretében írják le és értelmezik. Egy ilyen megközelítés bizonyos szempontból talán eredményesebb is, mint a formális definíció.

Az amerikai szakirodalomban nagy teret foglalnak a veszélyeztetettséget (bántalmazást és elhanyagolást) vizsgáló empirikus kutatások, illetve az azokon nyugvó magyarázó modellek. Ezek többnyire a jelenséget előidéző okokkal, a jelenséghez (nem feltétlenül kauzálisan) kapcsolódó faktorokkal, a következményekkel, illetve a jelenség lényeges folyamataival foglalkoznak.

A magyarázatok befolyásolják a politikai döntéshozókat, az intézmények vezetőit és a gyakorlati szakembereket abban, hogy miként fogják fel a gyermekek helyzetét és hogy milyen megoldást keressenek a problémára. A „mit tekintünk gyermekbántalmazásnak” kérdésre egy amerikai gyermekvédő bizonyára nem szabatos definícióval válaszolna, hanem az általa preferált paradigma keretében felvázolná a jelenség okait, hatásait és folyamatait. Mindezek elegendőek ahhoz, hogy a veszélyeztetettség definíciói körében áttekintsük azokat az el-

méleti modelleket, amelyeket az amerikai gyermekvédelemben a veszélyeztetettség értelmezésére használnak.

5.1. Az elméleti modellek fajtái és kapcsolódása

A veszélyeztetettség jelenségkörét az Egyesült Államokban több tudományág keretén belül vizsgálják és rendkívül sok elméleti modell útján magyarázzák. A veszélyeztetettség kutatása elsősorban az orvostudomány, a pszichológia, a jog és a szociális munka tudományterületein folyik. A jogi szakirodalomban az állam, a szülő és gyermek jogainak egyensúlya számít alapvető kérdésnek (egyéb, szabályozástechnikai kérdések mellett). A mentálhigiéné és az orvostudomány alapján álló kutatások gyakori témája a sérelmet szenvedett gyermekek, a szülők vagy más elkövetők, és általában a családok jellemzőinek vizsgálata, valamint a veszélyeztetettség (a bántalmazás és az elhanyagolás) előrejelzésének kérdése. A szociális munka, illetve a szociális ellátás szempontjait előtérbe helyező kutatások fontos témája az ellátások célcsoportjának meghatározása, a veszélyeztetettséggel összefüggő környezeti, családi és személyi jellemzők feltárása (Friedman, R. M.; Helfer, R. E.; Katz, S. N.; Polansky, N. A., 1976).

A veszélyeztetettség jelenségét magyarázó elméleti modellek többsége kiválasztja a figyelembe vehető faktorok valamelyik csoportját, és ezeknek tulajdonít kiemelt jelentőséget. A modellek – a hangsúlyosként kezelt faktorok szerint – az alábbi csoportokba sorolhatók:

- a szülő egyéni vonásait (pszichológiai, illetve személyiségvonásokat, pszichopatológiát) hangsúlyozó megközelítések („pszichiátriai modell”);
- a gyermek közrehatását kiemelő megközelítések;
- a családi rendszer jellemzőit, valamint a családi interakciók jellegét előtérbe helyező („interakcionista modell”);
- a környezeti faktorokat kiemelő megközelítések („környezeti modell”).

A század során elsősorban a medikális modell uralta a tudományos és szakmai közvéleményt, az utóbbi egy-két évtizedre viszont a multifaktorális megközelítés a jellemző. A medikális modell a veszélyeztetettség okaként valamely egyéni patológiát feltételez, és ennek felderítése, illetve kezelése érdekében összekapcsol két szakmai-tudományos paradigmát, az orvostudományt és a jogot. Az eset diagnosztizálása és veszélyeztetettséggé (bántalmazássá vagy elhanyagolássá) minősítése az orvos feladata, aki szakmai döntéseivel megnyitja az utat a gyermekvédelmi rendszer kötelező jellegű döntései számára; a bíróság döntését követően ismét az orvos foglalkozik a szülő, illetve a gyermek terápiájával, akik a terápiát a kötelezés alapján veszik igénybe (Newberger, E. H.; Bourne, R., 1979).

Az amerikai szakirodalomban nagy teret foglalnak a veszélyeztetettséget (bántalmazást és elhanyagolást) vizsgáló empirikus kutatások, illetve az azokon nyugvó magyarázó modellek.

A többtényezős megközelítések három vagy négy különböző modellt kapcsolnak össze. Fallerék hármass felosztása az egyéni-szülői faktorokat, a családdal kapcsolatos faktorokat, valamint a környezeti faktorok csoportjait különbözteti meg (Faller, K. C.; Ziefert, M., 1981). Newbergerék négyes felosztású modellje az individuális, a családi, a közösségi és a társadalmi (szocietális) szinteket különíti el (Newberger, C. M.; Newberger, E. H., 1980). A multifaktorális megközelítések alapvető mondanivalója az, hogy a veszélyeztetettség nem magyarázható meg egyetlen tényező hatásával, mert szinte minden esetben együttesen hatnak a különböző faktorok. A másik mondanivaló az, hogy sem a bántalmazás, sem az elhanyagolás nem tekinthető egynemű kategóriának, ezért számos eltérő modellt kell alkalmazni a különböző típusú veszélyek értelmezésére (Kent, J.; Weisberg, H.; Lamar, B.; Marx, T., 1983).

5.2. Egyéni tényezőket hangsúlyozó modellek

5.2.1. A SZÜLŐ MINT A VESZÉLYEZTETETTSÉG OKA

A veszélyeztetettséget értelmező modellek jelentős része valamiféle egyéni patológiának tekinti a szülőnek a gyermeket bántalmazó vagy elhanyagoló magatartását, ezért a magatartás kialakulását a szülő biológiai, pszichológiai, pszichopatológiai jellemzőivel hozza összefüggésbe. Több, a szülő magatartását a középpontba helyező kutatás a magatartás kontextusát is vizsgálja, így a biológiai és a demográfiai jellemzőket, a gyermekkorban átélt élményeket stb. Végül pedig a szülő szerepét hangsúlyozó modellek helyet foglalhatnak valamelyik – fentebb említett – multifaktorális modell keretén belül is (Milner, J. S., 1992).

A szülő pszichopatológiáját vizsgáló írások szerint a gyermeküket veszélyeztető szülők szignifikánsan több pszichopatológias jellemzőt mutatnak. Kifejezett pszichózist a bántalmazó, illetve elhanyagoló szülőknek csak kis részénél találtak, ugyanakkor számos olyan személyiségjegyet azonosítottak, melyek e kategóriák esetében az átlagnál jóval gyakoribbak (például az önbecsülés alacsony szintje, érzelmi depriváltság, alacsony frusztrációtűrő képesség, magányosság érzése, súlyos problémák a szülői feladatok teljesítése során, depresszió) (Newberger, C. M.; Newberger, E. H., 1980; Faller, K. C.; Ziefert, M., 1981). A helytelen gondozási és nevelési minták, valamint a testi fenyítés mintájának generációk közötti átadása ugyancsak gyakran képezi vizsgálatok tárgyát (Faller, K. C.; Ziefert, M., 1981).

A tanulmányok egy része oly módon azonosítja a gyermekkel rosszul bánó (őket bántalmazó vagy elhanyagoló) szülőket, hogy megnevezi jellegzetes típusait.

Francis és társai a bántalmazó szülőket a személyiségvonásaik alapján, klaszteranalízissel sorolták csoportokba (Francis, C. R.; Hughes, H. M.; Hitz, L., 1992):

- félénk, nagyon kevés iskolázottsággal és sok gyermekkel;

- „normális” személyiséget mutató, iskolázottabb, kevesebb gyermekkel;
  - megszállott, másokat befolyásoló, magas iskolai végzettséggel, idősebb;
  - passzív, magát alávető, akinek házastársa is bántalmazza a gyermeket;
  - izolált, gyanakvó, többnyire pszichésen zavart.
- Zalba a gyermeket bántalmazó szülőket hat típusba sorolta (Zalba, S. R., 1967):
- a pszichotikus szülő;
  - a szülő, akinél a bántalmazás az általános düh kifejeződése;
  - a depresszív, passzív-agresszív szülő, aki a másik szülő elvárásait teljesíti a bántalmazással;
  - a hideg, megszállott, büntető szülő;
  - az impulzív, de általában megfelelő szülő, akinek házassági konfliktusa van;
  - a szülő, aki identitás- és szerepválságot él át állása elvesztése vagy valamilyen fogyatékosága miatt.

5.2.2. A GYERMEK MINT A VESZÉLYEZTETETTSÉG OKA

Az amerikai gyermekvédelem a gyermek bántalmazásának és elhanyagolásának kategóriáiban gondolkodik, ezért a gyermek saját magatartását nem tekinti veszélyeztetettségnek. (Ha a gyermeknél magatartási zavarokat észlelnek, az legfeljebb a szülői magatartás következményeként értékelődik.) A kutatások során későn és másodlagosan merült fel az a szempont, hogy maga a gyermek is közrehat veszélyeztetettségének kialakulásában. A szakirodalom a gyermekkel összefüggő faktorok közül elsősorban az alábbiak szerepét hangsúlyozza (Jones, E. D.; McCurdy, K., 1991):

- a gyermek életkora és neme;
- a fogantatásával és a születésével kapcsolatos körülmények (házasságon kívüli születés, nehéz terhesség, illetve szülés, születéskori fejletlenség stb.);
- reakcióinak jellege (temperamentum, kihívó magatartás, agresszióra adott reakció);
- a gondozását nehezítő helyzetek (betegség, fizikai vagy értelmi fogyatékoság stb.);
- a nevelésével járó egyéb nehézségek (a gyermek fejlődésének lassúsága, a gyermekkel kapcsolatos kielégületlen várakozások stb.).

A gyermek közrehatását magyarázó értelmezések szerint a valamilyen szempontból atipikus gyermek az átlagost jelentősen meghaladó mértékben van kitéve a bántalmazás kockázatának. A gyermek egyes jellemzői különösen alkalmasak arra, hogy a szülőből agresszív reakciót váltsanak ki. Ehhez hozzájárulnak a szülő tulajdonságai, melyek vagy eleve jellemzik őt, vagy pedig a gyermekkel való negatív tranzakció során alakulnak ki (Ammerman, R. T., 1991).

5.3. A személyközi viszonyokat hangsúlyozó modellek

TANULMÁNYOK

A veszélyeztető magatartásokat magyarázó modellek második csoportja túllép a szülő mint egyén vizsgálatán, és a szülőnek más személyekhez, csoportokhoz való viszonyát tekinti magyarázó tényezőnek. Az ebben a csoportban említendő modellek az alábbi faktorokat hangsúlyozzák: a család szerkezete, a családtagok közötti interakciók sűrűsége és jellege, a szülő viszonya gyermek gondozásához és neveléséhez, a szülő szociális problémamegoldó készségének hiánya, illetve a környezethez fűződő kapcsolat és annak hatásai.

5.3.1. A CSALÁD SZERKEZETE ÉS A CSALÁDTAGOK KÖZÖTTI INTERAKCIÓK

A strukturalista megközelítés a család szerkezetének sajátosságaival magyarázza a szülő veszélyeztető magatartását, amit úgy tekint, mint a szülők, a gyermekek és más családtagok közötti kapcsolatrendszer egyik elemét. A kutatások a bántalmazó, illetve elhanyagoló családokban gyakrabban tapasztaltak házastársak közötti konfliktust, újraházasodást, olyan helyzetet, amelyben a szülő egyedül neveli a gyermekét vagy nagyon fiatal, illetve általában szociális dezorganizációt (Martin, M. J., 1978).

A széles körben elterjedt interakcionális felfogás a szülő és a gyermek közötti, a szülők közötti, valamint a más családtagok közötti interakciók jellegét, illetve sűrűségét tartja a veszélyeztetettség fő vagy legalábbis egyik legfontosabb magyarázó tényezőjének. A gyermekét bántalmazó vagy elhanyagoló anya és a gyermeke közötti interakciókat vizsgáló kutatások szerint az ilyen anyák sokkal kevesebbszer lépnek interakcióba gyermekükkel, bár az interakció jellege nem feltétlenül különbözik más anyákétól (Schindler, F.; Arkowitz, H., 1986).

5.3.2. A GYERMEKNEVELÉS SAJÁTOSÁGAI MINT A VESZÉLYEZTETETTSÉG OKOZÓI

A szülőnek a gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjei, gyermeknevelési ismeretei és technikái, különösen pedig fegyelmezési módszerei sok vizsgálat tárgyát képezik. A problémakört olykor a pszichopatológiai modell vagy a szociológiai-környezeti modell keretében tárgyalják; leggyakrabban azonban az interakcionális modell keretében lehet ezzel találkozni. A gyermek gondozása és nevelése körében a szülő alább felsorolt cselekvéseit, illetve attitűdjeit szokták összefüggésbe hozni a gyermek bántalmazásával, illetve elhanyagolásával (Bavolek, S. J., 1989):

- a melegség, elfogadás és figyelem hiánya;
- a gyermek szükségletei iránti empátia hiánya;
- deviáns viselkedési modell;
- a gyermek képességeivel kapcsolatos inadekvát elvárások;
- a gyermeknevelés céljaira és hatékonyságára vonatkozó attitűdök;
- a szülő-gyermek szerepek éles megkülönböztetésével, a szülői tekintély érvényesülésével kapcsolatos attitűdök;
- az erőszakot mint a konfliktusok megoldásának eszközét elfogadó beállítódás;

– a testi fenyítést gyermeknevelési eszközként elismerő beállítódás.

5.3.3. A SZOCIÁLIS PROBLÉMAMEGOLDÓ KÉSZSÉG HIÁNYOSSÁGA MINT A VESZÉLYEZTETETTSÉG OKA

Egyes szerzők a szülő szociális problémamegoldó készségét tekintik a veszélyeztető magatartás egyik fontos faktorának. A gyermeküket elhanyagoló szülők vizsgálata során azt tapasztalták, hogy a gyermeküket veszélyeztető szülők problémamegoldó készsége szignifikánsan gyengébb volt más csoportokhoz képest. A modell értelmezése szerint a gyermekgondozás-nevelés problémái, valamint a napi életvitel problémái frusztrálják vagy alkalmazkodásra képtelenné teszik a szülőt, akinél ezért olyan deviáns magatartások jelennek meg, mint az agresszió vagy az elhanyagolás (Hansen, D. J.; Pallotta, G. M.; Tishelman, A. C.; Conaway, L. P.; MacMillan, V. M., 1989).

5.3.4. A SZOCIÁLIS TÁMOGATÁS HIÁNYA MINT A VESZÉLYEZTETŐ MAGATARTÁS OKA

A szülő szociális helyzetének fontosságát, illetve ellenkezőleg, a szülő szociális izolációját hangsúlyozó modellek szerint a gyermeket bántalmazó vagy elhanyagoló magatartás összefüggésben van azzal, hogy a szülő ténylegesen milyen támogatást kap a környezettől, vagy hogy szubjektíven miként fogja fel a környezettől kapott támogatást. A szociális támogatás hiánya olyan tényező, amely növeli a szülő stresszes állapotát, és ezzel (társadalmi szinten) a gyermekét veszélyeztető magatartásának gyakoriságát.

Garbarino vizsgálatának eredményei szerint a bántalmazó vagy elhanyagoló magatartás előfordulását a gazdasági feltételek csak kis részben magyarázzák meg; ám ha a gazdasági problémák okozta stresszhez a megfelelő támogató rendszer hiánya társul, az már jelentős mértékben magyarázza a veszélyeztető magatartás előfordulását (Garbarino, J., 1976).

5.4. Szociológiai, illetve ökológiai megközelítések

5.4.1. A GAZDASÁGI FELTÉTELEK MINT A VESZÉLYEZTETETTSÉGET MAGYARÁZÓ TÉNYEZŐK

Az Egyesült Államok gyermekvédelmében a szegénység, vagy – szélesebben fogalmazva – a kedvezőtlen anyagi helyzet önmagában nem minősül veszélyeztetettségnek. A medikális, illetve interakcionális modellek általános elfogadottsága miatt a veszélyeztető cselekményeket sokkal inkább magyarázzák az egyénben rejlő vagy a családi kapcsolatokban jelentkező okokkal, mint a gazdasági feltételekkel. Ha

mégis vizsgálják a gazdasági feltételeket, azok többnyire úgy szerepelnek, mint a szülő bántalmazó vagy elhanyagoló magatartását magyarázó faktorok.

A szerzők egy része felismeri, hogy a szegénység külön társadalmi problémát jelent, amely nem értelmezhető és kezelhető megfelelően a gyermekvédelem keretein belül. Az alacsony jövedelem és a gyermekbántalmazás kapcsolatát vizsgáló kutatások szerint a bántalmazás minden jövedelmi kategóriában jelen van, a szegénységi küszöb alatti jövedelemmel rendelkező családokban azonban nagyobb az ilyen cselekmények előfordulásának valószínűsége. Ha a szülő nemcsak szegény, hanem ezenkívül fiatal, illetve egyedül neveli gyermekét, különösen nagy a gyermekkel szembeni súlyos erőszak előfordulásának valószínűsége (Gelles, R. J., 1992). Ez az összefüggés szükségessé teszi annak értelmezését, hogy vajon a szegénység milyen mechanizmuson keresztül gyakorol hatást a szülő bántalmazó vagy elhanyagoló magatartásának kialakulására. Pelton szerint a szegénység olyan stresszes állapotot okoz a szülőnél, amely adott esetben kiprovokálhatja a gyermekkel való rossz bánásmódot (Pelton, L. H., 1981).

5.4.2. A TÁRSADALMI SZERKEZET MINT A VESZÉLYEZTETETTSÉGET MAGYARÁZÓ TÉNYEZŐ

Az empirikus vizsgálatok adatai arra ösztönzik a kutatókat, hogy a gyermeket veszélyeztető cselekményeket összefüggésbe hozzák a szülők társadalmi helyzetével. A magyarázatok egy része arra vonatkozik, hogy miként oszlanak meg a társadalomban a veszélyeztető helyzetek.

Polansky és Williams vizsgálata nagymértékű azonosságot mutatott ki a munkásosztálybeli és középosztálybeli anyáknak a gyermekgondozással és neveléssel kapcsolatos attitűdjei között. Értelmezésük szerint ez azt jelzi, hogy a gyenge színvonalú gondozást nyújtó szülőknél egyéni eltéréstől van szó, nem pedig a társadalmi osztályra jellemző különbségről (Polansky, N. A.; Williams, D. P., 1978).

A magyarázatok másik része a társadalom szerkezetében keresi a veszélyeztetettség okait. Gil szerint a gyermekbántalmazás annak az erőszaknak a megnyilvánulása, melyet a kapitalizmus intézményes gazdasági és politikai kényszerei alakítanak ki a társadalom tagjaiban. A kedvezőtlen helyzetű csoportok tagjainál létrejövő agresszív késztetések megnyilvánulásának leggyakoribb területe a család (Gil, D. G., 1985).

5.4.3. A VESZÉLYEZTETETTSÉGGEL ÖSSZEFÜGGŐ KULTURÁLIS FAKTOROK

Az amerikai szakirodalom gyakran hivatkozik a kultúrának a veszélyeztetettséget meghatározó szerepére. A kulturális tényezők között szokás említeni (Bybee, R. W., 1979, Garbarino, J., 1990):

- a szubkultúrák eltérő szokásait és értékeit;
- a családi autonómiával kapcsolatos értékeket;
- a gyermek értékére vonatkozó felfogást;

- a gyermeknek mint emberi fejlődési szakasznak a felfogását;
- a gyermek jogainak és érdekeinek elismerését;
- az anyai, illetve apai szerepre vonatkozó felfogásokat (az anya önfeláldozása, az apa vitathatatlan tekintélye és hatalma);
- a konfliktusok kezelésével kapcsolatos gyakorlatokat és felfogásokat (vesztes–nyertes megközelítés, hatalom és erőszak alkalmazása, a vitákban a szülők egyedüli döntési joga);
- a gyermekgondozás és nevelés megfelelőségére vonatkozó felfogásokat;
- a gyermek befolyásolására vonatkozó felfogásokat;
- a fegyelmezésre vonatkozó felfogásokat;
- a gyermeknevelés individuális, illetve közösségi jellegét (a nevelésnek a rokonsági, illetve közösségi kapcsolatokba való beágyazottsága stb.).

A kulturális tényezőknek a bántalmazó vagy elhanyagoló magatartásra való hatását magyarázó modellek közül kettőt említek meg.

Eisenberg szerint a környezeti kényszerek (például az anyagi szűkösség és a szociális izoláció), valamint a kulturális felfogások (például a családon belüli erőszak kultúrája) közösen alkotják a gyermek bántalmazását, illetve elhanyagolását meghatározó kontextust. E kontextuson belül az egyedi feltételek befolyásolják a szülő magatartásának jellegét (Eisenberg, L., 1981).

Korbin szerint a kulturális kontextus különböző faktorai növelhetik vagy csökkenthetik a gyermek bántalmazásának, illetve elhanyagolásának kockázatát. A gyermekbántalmazás, illetve elhanyagolás kulturális kontextusának három szintjét különbözteti meg (Korbin, J. E., 1980):

- a gyermeknevelési technikák szintjét, melyeket az egyik társadalmi csoport megfelelőnek tekint, a másik pedig elutasít, sőt esetleg bántalmazásnak vagy elhanyagolásnak minősít;
- az idioszinkratikus (egyéni) eltérések szintjét a kulturálisan elfogadott standardhoz viszonyítva;
- a szocietális bántalmazás, illetve elhanyagolás szintjét.

A szocietális bántalmazás, illetve elhanyagolás esetében a társadalom kultúrájának egésze tekintendő úgy, mint amely a bántalmazás vagy elhanyagolás veszélyének teszi ki a gyermeket. Ide sorolhatók az olyan kulturális sajátosságok, mint például a gyermek engedelmességével kapcsolatos elvárások, a gyermekek oktatásának korai kezdete, vagy a nukleáris családok izoláltsága.

5.4.4. A VESZÉLYEZTETETTSÉG MINT DEVIANCIA

Az amerikai tudományos „illetlan” nem fogadja el azt, hogy a kutatók deviánsnak tekintsék a gyermeket bántalmazó vagy elhanyagoló szülőt, illetve magát a gyermeket. Egészen más a helyzet akkor, ha a tudományos munka azt elemzi, hogy a társadalom különböző csoportjai miként címkézik deviánsnak a szülőt vagy a gyermeket. A gyermekek verésének társadalmi megítélése a tizenkilencedik század második felétől az 1960-as évekig terjedő folyamat során, különböző társadalmi erők hatásának eredményeként változott meg úgy, hogy

végül állandósult az ilyen cselekmények devianciának való címkézése. Ma a közvélemény többsége a gyermekbántalmazást devianciának tekinti, és a bántalmazót abnormálisnak tartja. A társadalom nemcsak a gyermeket veszélyeztető szülőt, hanem a veszélyeztetett gyermeket is képes deviánsként címkézni. Noha a tudomány terén meghaladottá vált, a közvéleményben változatlanul érvényesül a veszélyeztetett gyermekek deviánsként címkézése (Pfohl, S. J., 1977).

5.5. Ökológiai megközelítések

A nyolcvanas években divatossá vált ökológiai megközelítések hangsúlyozzák annak a környezetnek a fontosságát, melyben a gyermeket veszélyeztető magatartás kifejlődik és végbemegy. Az ökológiai modellek a környezetet többé-kevésbé elkülöníthető szférákra (például ideológiai-kulturális, gazdasági, politikai, közösségi, családi faktorokra) osztják. Garbarino szerint a családi rendszer (a mikroszintű rendszer) kölcsönhatásban áll olyan nagyobb rendszerekkel, mint a szomszédság, az iskola, a munka világa és általában a társadalom. A család és a környezet közötti interakció szociokulturális kockázatokat idézhet elő, mégpedig a gyermek fejlődésének torzulását, illetve a gyermek lehetőségeinek korlátozását hozhatja létre (Garbarino, J., 1982).

Szorosan kapcsolódnak az ökológiai felfogáshoz azok a magyarázatok, amelyek szerint a környezeti hatások nem közvetlenül befolyásolják a bántalmazás vagy elhanyagolás bekövetkezését, hanem csak valamely közvetítő közegen keresztül. A közvetítő tényezők beiktatása nélkül meglehetősen determinisztikussá válna a veszélyeztetettség jelensége: a „hajlamosító faktorok” jelenléte önmagában veszélyessé tenné a szülőket.

Kérdés, hogy ugyanazon tényező az egyik szülő esetében miért vezet a gyermek bántalmazásához vagy elhanyagolásához, a másik esetben pedig miért maradnak el ezek a következmények? Erre – Young szerint – az a válasz, hogy a bántalmazásra (elhanyagolásra) hajlamosító tényezők csak közvetítő tényezőkön keresztül fejtik ki a hatásukat. A hajlamosító tényezők úgy jelennek meg, hogy a szülőben a korábbi élményei hatására kialakul a predispozíció, amely támogatja vagy korlátozza a gyermek bántalmazását. Az egyéni predispozícióból a közvetítő tényezőktől (például a stresszhez való egyéni viszony, a szociális izoláció, illetve a szociális támogatás elérhetősége stb.) függően születik konkrét bántalmazás. A család életének egész társadalmi kontextusa transzformálja az egyéni kockázatot konkrét bántalmazássá (Young, M., 1976).

6. Az értékelő és a döntést segítő eszközök szerepe

Az Egyesült Államokban széles körben elterjedtek azok az eszközök, melyekkel standardizált módon értékelik a gyermek veszélyeztetettségét, illetve meghatározzák a beavatkozás során követendő lépése-

ket. Az eszközök fejlesztését a szövetségi kormányzat ösztönzi és támogatja. Az eszközök többségét a tagállamok külön-külön fejlesztették ki, néhányat pedig országos jellegű szervezetek hoztak létre. Számos tagállam átvette a máshol kifejlesztett és bevált eszközt, különösen az országos fejlesztésűek valamelyikét. Az elterjedt eszközök a szakmaiság részévé váltak: a szakmai fórumok tárgyalják azok előnyeit és hátrányait, a szakemberek szaktudásához pedig egyre inkább hozzátartozik valamely mérési eszköz felhasználói szintű ismerete.

Az eszközök mindegyike meghatározza az alkalmazandó eljárást (protokollt), továbbá biztosítja az annak végrehajtását szolgáló segéd-eszközt (kérdéssort, tesztet stb.). Funkciójuk szerint az alábbi három csoportba sorolhatók: az utólagos felderítő eszközök, az előrejelző (kockázatértékelő) eszközök és a döntést segítő eszközök.

Az utólagos felderítő eszközök száma viszonylag csekélyebb. Ezekkel a bántalmazás, illetve elhanyagolás által a gyermeknél okozott következményeket (a testi, a magatartásbeli, illetve a pszichés tüneteket) vizsgálják. Példa rá a Gyermekbántalmazás és Trauma Skála, amely kvantitatív indexet állít elő a különböző típusú gyermekkori vagy serdülőkori negatív élményekből (Sanders, B.; Becker-Lausen, E., 1995).

Az előrejelző (kockázatot értékelő) eszközök célja annak felderítése, hogy milyen „veszélyeztető potenciál” van jelen a helyzetben, azaz milyen valószínűséggel lehet következtetni a bántalmazás vagy az elhanyagolás jövőbeni bekövetkezésére. A segédeszközök többsége ebbe a csoportba tartozik. Az eszközök egzaktságának foka a faktorok pusztá megnevezésétől valamely indexméréssel végzett megállapításáig terjedhet; az eredményeket nominálisan, ordinális vagy numerikus szinten fejezik ki. Az értékelő eszköznek a döntésre gyakorolt hatása az egyszerű figyelemfelhívástól a mért adat kötelező felhasználásáig terjedhet.

A kockázatértékelés négy, fő módszertani megközelítése a mátrix-módszer, az empirikus előrejelzők módszere, a családot értékelő skálák, és a veszélyeztetettségű mező modellje (child-at-risk field) (McDonald, T.; Marks, J., 1991).

– *A mátrixmódszer* külön-külön tünteti fel és értékeli az egyes faktorokat. A lista átmeneti formái a nominálisan értékelendő kérdések mellett olyanokat is tartalmaznak, melyeket ordinális vagy numerikus skálán kell kifejezni. Példa erre a Gyermekbántalmazási Potenciál Leltára, melyben olyan faktorok szerepelnek, mint a szülő negatív értékelése önmagáról és gyermekéről, a szülő magányossága vagy boldogtalansága, továbbá problémái a gyermekkel, illetve más családtagokkal.

– *Az empirikus előrejelzők módszere* egy vagy több olyan faktort azonosít, melyek az empirikus vizsgálatok szerint együtt járnak a gyermekbántalmazással vagy elhanyagolással. Ilyen tényezők például a gyermek félelme az őt gondozó személytől, a gyermek feletti felügyelet minősége, a cselekmény súlyossága, a bántalmazás folyamatossága, a gyermek szerepe a családi rendszerben, a stressz, illetve a szociális támogatás mértéke.

– *A családot értékelő skálák módszere* olyan faktort vagy olyan indexet

mér, amely az alkotók szerint legjobb jelzője a gyermekbántalmazás vagy elhanyagolás kockázatának. A modell keretében egzakt módszerekkel mérik a kiválasztott faktort, illetve az index alapjául szolgáló faktorokat. Példa a módszerre a Gyermek Jólétének Skálája vagy a Családi Kockázat Skálája.

– *A veszélyeztetettség mező modellje* a veszélyeztetettség ökológiai szemléletű megközelítésén alapul, a kockázatértékelés kiterjed a különböző környezeti tényezők közrehatásának értékelésére is.

A döntéshozatalt segítő eszközöknek az a funkciójuk, hogy strukturálják a gyermekvédelemben dolgozók döntéseit, és ezzel csökkentik a szubjektivitást. Ezen eszközökre példa a Weber által ismertetett eszköz, a Döntéshozatali Pontok Politikája. Ez tíz döntési helyzetre bontja az eseteket, azok kezdetétől az eset lezárásáig. Mindegyik pontnál bemutatja az eldöntendő kérdés lényegét, ismerteti a döntés lehetséges irányait és azok következményeit, végül irányelveket ad a döntéshez (Weber, M. W., 1988).

A szakirodalomban egyaránt jelen vannak a segédeszközök előnyeit, illetve hátrányait jelző nézőpontok (Wald, M. S.; Woolverton, M., 1990). Mérsékelt derűlátást tükröz Hutchinson írása, mely szerint egyetlen modell sem alkalmas a jövőbeni magatartás tökéletes előrejelzésére. A különböző értékelő modellek csak arra alkalmasak, hogy tájékoztassák a szakembert, és nem helyettesíthetik a szakmai megítélést (Hutchinson, E. T., 1987).

A segédeszközök standardizálják a figyelembe veendő tényezők körét és azok értékelését; ezért bevezetésükkel háttérbe szorul a veszélyeztetettség formális definíciójának jelentősége, és – kisebb vagy nagyobb mértékben – a segédeszköz lép a definíció helyébe. A segédeszköz használata az egyes szakember számára azzal az előnnyel jár, hogy részben vagy egészen megszabadul attól a tehertől, amit az esetek minősítése jelent. A gyermekvédelmi rendszer számára pedig ezek azzal a haszonnal járnak, hogy csökkentik a rendszer bizonytalansági fokát, illetve elősegítik a politika által megfogalmazott célok egységesebb követését.

Az esetleges előnyök mellett fennáll az a veszély is, hogy a veszélyeztetettség fogalma elveszti társadalmi tartalmát; tehát azt, hogy a veszélyeztetettség keletkezése és a veszélyekre való reagálás a társadalmi környezettől függ. Lehetséges tehát, hogy valaki arra a kérdésre, „mi a veszélyeztetettség”, úgy fog felelni: „az, ami a skálán 80 pont felett helyezkedik el”.

7. A veszélyeztetettség megítélése a gyakorlatban

Arra a kérdésre, hogy mi a veszélyeztetettség, lehetséges egy olyan válasz is, hogy az, amit a döntéshozók veszélyeztetettségnek minősítenek. Ez a megközelítés a veszélyeztetettség megítélésével kapcsolatos gyakorlatot vizsgálja, szembeállítva azt a veszélyeztetettségre vonatkozó normákkal vagy standardokkal. A veszélyeztetettség esetében különösen fontos a gyakorlatban érvényesülő definíció, hiszen a

veszélyeztetettség definiálása – akár jogi szabályként, akár erkölcsi normaként, akár patológikus helyzetek leírásaként jelenik meg – nem egyébre szolgál, mint annak megjelölésére, hogy mely esetekben van helye a gyermekvédelmi beavatkozásnak. A kilátásba helyezett állami beavatkozás annyit ér, amennyi a gyakorlatban megvalósul belőle.

7.1. A címkézés célja

A gyermek helyzetének mérlegelése és adott esetben veszélyeztetettséggé minősítése sosem csak azért folyik, hogy megfelelő skatulyába sorolhassák az esetet. A cél annak megállapítása, hogy szükség van-e valamely, a gyermekvédelem körébe tartozó feladat teljesítésére. A döntéshozó többnyire azt kívánja eldönteni, hogy neki magának van-e feladata az esettel kapcsolatban, ide sorolva azt is, ha a feladat lényege mások cselekvésének kiváltása (az eset bejelentése, a bírósági eljárás megindítása stb.). Ezt a döntést egyaránt befolyásolja az, hogy a helyzet megfelel-e a veszélyeztetettség definíciójában foglaltaknak, másrészt az, hogy a döntéshozó szükségesnek tartja-e valamely gyermekvédelmi beavatkozás alkalmazását (Zellman, G. L., 1990). Az eltérő helyzetű döntéshozókat eltérő faktorok befolyásolják annak mérlegelésében, hogy szükséges-e cselekedniük; ezért ugyanazt a helyzetet ugyanazon információk birtokában is eltérően ítélik meg. A faktorok között említhetők az alábbiak:

- a jogi vagy szakmai kötelezettség egyértelműsége;
- a döntéshozó felelősségre vonásának esélye;
- a kezelendő probléma besorolásának lehetősége az intézmény feladatai közé;
- a beavatkozástól, illetve annak elmulasztásától várható következmények jellege.

7.2. Az eljárás jellemzői

Míg az előbbi körbe a személy, intézmény feladatának tartalmi kérdései tartoztak, a jelen pontban a feladat eljárási-szervezeti oldalait kell megemlíteni. Amennyiben a döntéshozó a helyzetet veszélyeztettségnek minősíti, úgy „beindul a gépezet”, azaz az eljárási, illetve szervezeti rendnek megfelelően sor kerül a beavatkozás különféle lépéseire. A döntéshozó attól is függővé teszi az eset „elfogadását”, hogy a beavatkozási folyamat különböző pontjain milyen következményekre számíthat. Az ennek során számításba vehető faktorok az alábbi csoportokba oszthatók (Kean, R. B.; Dukes, R. L., 1991):

- az eset bizonyításának lehetősége (az információ hiányos vagy elégséges volta, a tanú megbízhatósága, a család előtörténete stb.);
- a családdal való együttműködés lehetősége;
- a szervezeti környezet (nagy ügymennyiség, presszió a gyors intézkedésre stb.).

7.3. A döntéshozó jellemzői

A helyzet minősítése, a bejelentés megtétele, a beavatkozás elhatározása, illetve a beavatkozás módjának megválasztása függ a döntést hozó személy (bejelentésre kötelezett személy, az esetet gondozó-vizsgáló szociális munkás, a pert indító ügyvéd, az ügyben eljáró bíró stb.) különféle jellemzőitől:

– a veszélyeztetettséggel kapcsolatos ismeretek és attitűdök szakmai csoportonként eltérnek, aminek egyik oka a szakképzettség és a szakmai gyakorlat különbözősége (Gelles, R. J., 1982);

– a hivatáshoz tartozás az olyan, sajátos értékek képviselésével jár, melyek befolyásolják az orvosokat, pszichológusokat, illetve a szociális munkásokat az eset minősítésében vagy bejelentésében (O'Toole, R.; Turbett, P.; Nalepka, C., 1983);

– a döntéshozó egyéb jellemzői is hatással lehetnek a döntésre, ide sorolva a rassz, a kor, a nem, a motiváció, a gyermekbántalmazással kapcsolatos saját élmények, a gyermekvédelmi rendszerben betöltött hely faktorait (Wells, S. J., 1985).

7.4. A cselekmény, a szülő és a gyermek jellemzői

Magától értetődik, hogy a cselekmény jellemzői (különösen a sérülés súlyossága és a cselekmény gyakorisága) lényegesen befolyásolják az eset minősítését. Esetenként azonban más faktorok hatása (pl. a szülő együttműködésének mértéke) háttérbe szoríthatja a cselekmény jelentőségét.

A döntéshozókat az eset megítélésében befolyásolja a szülő neme, kora, társadalmi státusa („attraktivitása”), valamint a szülő együttműködési készsége (Kean, R. B.; Dukes, R. L., 1991). A gyermek különféle jellemzői közül elsősorban a következők hatnak a cselekmény megítélésére: kor, nem, etnikai hovatartozás, társadalmi-gazdasági státus, magatartás (különösen a provokatív magatartás) (Alter, C. F., 1985).

8. A külföldi példa felhasználása

Két ország gyermekvédelmi rendszere természetesen nem cserélhető fel egymással, hiszen mindegyik a saját társadalmában gyökerezik: Amerikában másféle helyzetek igénylik a gyermekvédelmi beavatkozást, mások a gyermekvédelmi politika hagyományai, és másféle paradigmák szerint zajlanak a gyermekvédelmi beavatkozások. A fenti elemzés azonban azt jelzi, hogy az amerikai gyermekvédelem művelői és kutatói sokkal előbbre tartanak a gyermekvédelem tárgyának megértésében, mint magyar partnereik. Az Egyesült Államokban a tudomány a veszélyeztetettség sokféle értelmezését bocsátja a politikai döntéshozók, a gyakorlati szakemberek, illetve általában a társadalom rendelkezésére. Amerikában nem lehet „magától értetődőnek” tekinteni a veszélyeztetettség jelentését, hiszen a veszélyeztetettség tudo-

mányos megközelítései részévé váltak a gyermekvédelem szakmaiságának.

A veszélyeztetettség hazai megközelítéseinek elemzése meghaladja a jelen tanulmány kereteit; az azonban bizvást állítható, hogy a veszélyeztetettség tudományos értelmezése Magyarországon jelentős deficiteket mutat. Milyen problémákkal jár ez?

A veszélyeztetettség az a kategória, amely meghatározza, hogy mely helyzetekben van helye gyermekvédelmi beavatkozás alkalmazásának. A veszélyeztetettséget értelmező modellek hiánya megnehezíti vagy megakadályozza, hogy

– a politika tudatosan döntsön arról, hogy kikből álljon a gyermekvédelem célcsoportja, és hogy milyen célokat szolgáljon a beavatkozás;

– hiteles statisztika készüljön a veszélyeztetett gyermekek létszámáról és a problémák típusáról;

– a szaktudományok releváns magyarázatokat adjanak és módszereket dolgozzanak ki a problémák kezelésére;

– a gyakorlati szakemberek elméletileg és módszertanilag megalapozott módon kezeljék a problémákat.

A veszélyeztetettség megfelelő értelmezésére azért is szükség van, mert az 1997-es gyermekvédelmi törvény új helyzetet teremtett. A gyermekvédelem területén megváltozott az állam, a szülők, illetve a gyermek viszonya, ezért a veszélyeztetettség már nem jelenti – nem jelentheti – ugyanazt, mint 1997 előtt. A veszélyeztetettség magyarországi kutatása és értelmezése során idővel el kell jutni oda, hogy létrejöjjenek a hazai helyzetnek megfelelő elméleti modellek. Ezek kialakítása során – egyebek mellett – jól használható elméleti bázist jelenthet az amerikai fogalmi apparátus.

Irodalom³

- Alter, C. F. (1985): Decision-Making Factors in Cases of Child Neglect. *Child Welfare*; 64:2, 99–111.; March–April.
- Ammerman, R. T. (1991): Predisposing Child Factors. In: Ammerman, R. T., and Hersen, M. (Editors). *Children at Risk: An Evaluation of Factors Contributing to Child Abuse and Neglect*. New York, NY, Plenum Press, pp. 199–221.
- Bavolek, S. J. (1989): Assessing and Treating High-Risk Parenting Attitudes. *Early Child Development and Care*; 42, 99–112.
- Becerra, R.; Freiwirth, J. (1977): Community Perceptions of the Relative Seriousness of Child Abuse and Neglect Acts. *California Univ., Los Angeles. School of Social Work*, 123 pp.; June.
- Best, J. (1990): *Threatened Children. Rhetoric and Concern About Child Victims*. Chicago, IL, University of Chicago Press, 240 pp.
- Bybee, R. W. (1979): Violence Toward Youth: A New Perspective. *Journal of Social Issues*; 35:2, 1–14.

³ A szakirodalom felkutatásához – túl a könyvtári kutatómunkán – igénybe vettem a NISC Biblioline internetes keresőszolgáltatását.

TANULMÁNYOK

- Cantwell, H. B. (1988): Standards of Child Neglect. Revised edition. Denver Dept. of Social Services, CO, 14 pp.; March.
- Costin, L. B.; Karger, H. J.; Stoesz, D. (1996): The Politics of Child Abuse in America. New York, NY, Oxford Univ. Press, 208 pp.
- Eisenberg, L. (1981): Cross-Cultural and Historical Perspectives on Child Abuse and Neglect. *Child Abuse and Neglect*; 5:3, 299–308.
- Faller, K. C.; Ziefert, M. (1981): Causes of Child Abuse and Neglect. In: Faller, K. C. (Editor). *Social Work With Abused and Neglected Children*. New York, Free Press, Inc., pp. 32–54.
- Francis, C. R.; Hughes, H. M.; Hitz, L. (1992): Physically Abusive Parents and the 16-PF: A Preliminary Psychological Typology. *Child Abuse and Neglect*; 16:5, 673–691.
- Friedman, R. M.; Helfer, R. E.; Katz, S. N.; Polansky, N. A. (1976.): Four Perspectives on the Status of Child Abuse and Neglect Research. National Center on Child Abuse and Neglect (DHEW), Washington, D. C., (NTIS) PB-250, 278 pp.; March.
- Garbarino, J. (1976): A Preliminary Study of Some Ecological Correlates of Child Abuse: The Impact of Socioeconomic Stress on Mothers. *Child Development*; 47, 178–185.
- Garbarino, J. (1982): *Children and Families in the Social Environment*. Hawthorne, Aldine Publishing Co., 296 pp.
- Garbarino, J. (1990): Child Abuse: Why? *World and I*; 5:6, 543–553.; June.
- Gelles, R. J. (1992): Poverty and Violence Toward Children. *American Behavioral Scientist*; 35:3, 258–274.; January–February.
- Gelles, R. J. (1982): Problems in Defining and Labeling Child Abuse. In: Starr, R. H., Jr. (Editor). *Child Abuse Prediction: Policy Implications*. Cambridge, MA, Ballinger Publishing Co., pp. 1–30.
- Gil, D. G. (1985): The Political and Economic Context of Child Abuse. In: Newberger, E. H.; Bourne, R. (Editors). *Unhappy Families*. Littleton, MA, PSG Publishing Company, Inc., pp. 9–19.
- Gordon, L. (1985): Child Abuse, Gender, and the Myth of Family Independence: A Historical Critique. *May–June Child Welfare*. 64(3):213–224.
- Greene, B. F.; Killili, S. (1998): Assessments of Parenting Adequacy in Cases of Child Abuse and Neglect. In: Lutzker, J. R. (Editor). *Handbook of Child Abuse Research and Treatment*. New York, NY, Plenum Publishing Corp., pp. 53–72.
- Hansen, D. J.; Pallotta, G. M.; Tishelman, A. C.; Conaway, L. P.; MacMillan, V. M. (1989): Parental Problem-Solving Skills and Child Behavior Problems: A Comparison of Physically Abusive, Neglectful, Clinic, and Community Families. *Journal of Family Violence*; 4:4, 353–368.; December.
- Hartley, E. K.; (1981): American State Intervention in the Parent-Child Legal Relationship. *Child Abuse and Neglect*. 5(2):141–145.
- Hegar, R. L.; Sullivan, R. (1994): Are Legal Definitions of Child Abuse Too Broad? In: Gambrell, E. and Stein, T. J. (Editors). *Controversial Issues in Child Welfare*. Needham Heights, MA, Allyn and Bacon, pp. 211–222.
- Hutchinson, E. (1994): Child Maltreatment: Can It Be Defined? In: Barth, R. P.; Berrick, J. D. and Gilbert, N. (Editors). *Child Welfare Research Review, Vol. I*. New York, NY, Columbia Univ. Press, pp. 5–27.
- Jones, E. D.; McCurdy, K. (1991): The Links Between Types of Maltreatment and Demographic Characteristics of Children. In: Mauro, L. M. and Woods, J. H. (Editors). *Building Bridges: Interdisciplinary Research in Child Abuse*. Temple Univ., Philadelphia, PA, Child Welfare Training and Research Institute, pp. 55–77.
- Kean, R. B.; Dukes, R. L. (1991): Effects of Witness Characteristics on the Perception and Reportage of Child Abuse. *Child Abuse and Neglect*; 15:4, 423–435.
- Kent, J.; Weisberg, H.; Lamar, B.; Marx, T., (1983): Understanding the Etiology of

- Child Abuse: A Preliminary Typology of Cases. *Children and Youth Services Review*; 5:1, 7–29.;
- Knudsen, D. D. (1988): *Protective Services. Discretion. Decisions. Dilemmas.* Springfield, IL, Charles C. Thomas, 220 pp.; 1988.
- Korbin, J. E. (1980): The Cultural Context of Child Abuse and Neglect. *Child Abuse and Neglect*; 4:1, 3–13.
- Marshall, W. N.; Puls, T.; Davidson, C. (1988): New Child Abuse Spectrum in an Era of Increased Awareness. *American Journal of Diseases of Children*; 142:6, 664–667; June.
- Martin, M. J. (1978): Family Circumstances in Child Maltreatment: A Review of the Literature. *Family Perspective*; 167–175.; Fall.
- McDonald, T.; Marks, J. (1991): A Review of Risk Factors Assessed in Child Protective Services. *Social Service Review*. March 65(1):112–132.
- Milner, J. S. (1992): Risk for Physical Child Abuse: Adult Factors. *Violence Update*; 2:5, 1, 9–11.; January.
- Neal, O. R. (1995): Myths and Moms: Images of Women and Termination of Parental Rights. *Kansas Journal of Law and Public Policy*; 5:1, 61–76.; Fall.
- Nelson, B. J. (1984): *Making an Issue of Child Abuse: Political Agenda Setting for Social Problems.* Chicago, IL, University of Chicago Press, 183 pp.
- Newberger, C. M.; Newberger, E. H. (1980): The Etiology of Child Abuse. In: Ellerstein, N. S. (Editor). *Child Abuse and Neglect: A Medical Reference.* Somerset, N. J., John Wiley and Sons, Inc., pp. 11–20.
- Newberger, E. H.; Bourne, R. (1979): The Medicalization and Legalization of Child Abuse. In: Bourne, R.; Newberger, E. H. (Editors). *Critical Perspectives on Child Abuse.* Lexington, Mass., Lexington Books, pp. 139–155.
- O'Toole, R.; Turbett, P.; Nalepka, C.; (1983): Theories, Professional Knowledge, and Diagnosis of Child Abuse. In: Finkelhor, David et al (Editors). *The Dark Side of Families.* Beverly Hills, Calif., SAGE Publications, Inc., pp. 349–362.
- Parton, N. (1985): *The Politics of Child Abuse.* New York, NY, St. Martin's Press, 257 pp.
- Pelton, L. H. (1981): *The Social Context of Child Abuse and Neglect.* New York, NY, Human Sciences Press, 331 pp.
- Pfohl, S. J. (1977): The „Discovery“ of Child Abuse. *Social Problems*; 24:3, 310–323.; February.
- Polansky, N. A.; Williams, D. P. (1978): Class Orientations to Child Neglect. *Social Work*; 23:5, 397–401.; September.
- Sanders, B.; Becker-Lausen, E. (1995): The Measurement of Psychological Maltreatment: Early Data on the Child Abuse and Trauma Scale. *Child Abuse and Neglect*. March 19(3):315–323.
- Schindler, F.; Arkowitz, H. (1986): The Assessment of Mother-Child Interactions in Physically Abusive and Nonabusive Families. *Journal of Family Violence*; 1:3, 247–257.
- Solnit, A. J. (1980): Children, Parents, and the State. *July American Journal of Orthopsychiatry*. 52(3):496–505.
- Wagner, D. M. (1994): Deviancy Up: How the Child Protection System Often Harms Families. *Family Policy*; 7:3, 1–8.; July.
- Wald, M. S.; Woolverton, M. (1990): Risk Assessment: The Emperor's New Clothes? *Child Welfare*. November–December 69(6):483–511.
- Weber, M. W. (1988): A Framework for Consistent Decisionmaking in Child Protective Services. *Protecting Children*. 5(1):10–12. Summer.
- Wells, S. J. (1985): Decisionmaking in Child Protective Services Intake and Investigation. *Protecting Children*; 2:3, 3–8.; Fall.

TANULMÁNYOK

- Young, M. (1976): Multiple Correlates of Abuse: A Systems Approach to the Etiology of Child Abuse. *Journal of Pediatric Psychology*; 1:2, 57-61.; Spring.
- Zalba, S. R. (1967): The Abused Child: II. A Typology for Classification and Treatment. *Social Work*; 12:1, 70-79.
- Zellman, G. L. (1990): Report Decision-Making Patterns Among Mandated Child Abuse Reporters. *Child Abuse and Neglect*; 14:3, 325-336.
- Zimmerman, S. L. (1995): *Understanding Family Policy: Theories and Applications*. Second Edition. Thousand Oaks, CA, Sage Publications, Inc., 295 pp.